sten.

EN TIDNING FRÅN SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUND

NUMMER 01 **MARS 2019**

FULLÄNDAT

Inredning på materialets villkor

HELENA BJARNEGÅRD TEMA INREDNING AGENDA 2030 TRESTJÄRNIGA FRANTZÉN
ÅRETS STEN: ORSASANDSTEN GERT WINGÅRDH PARKADEN EVIG ÅTTA PÅ EXPORT

Sten är naturens äldsta konstform. En konst vi arbetat med i 115 år

Vi tillverkar allt ifrån gravstenar, murar, trappor och gatsten till grindstolpar, golvplattor, fönsterbänkar och bänkskivor.

NILSSONS
STENHUGGERI

SÖLVESBORG • www.nilssonssten.se • 0456-155 55

STENHUGGERIER AB • EN DEL AV SVENSKA

16

INNEHÅLL

NUMMER 01 MARS 2019

MÖT SVERIGES FÖRSTA RIKSARKITEKT **10**
Tanken och gestaltningen måste alltid vara överordnad materialvalet, enligt Helena Bjarnegård, Sveriges första riksarkitekt.

ÅRETS STEN 2019: ORSASANDSTEN **12**
Orsasandstenen har vässat Sverige till en ledande industrination, hållit samman en hel bygd och är som byggnadssten en stark bärare av kulturhistorien – och en uthållig brygga till framtiden.

NATURLIG HARMONI **16**
Naturmaterial är mer efterfrågade än någonsin inom inredning. Tre experter berättar hur de ser på naturmaterialens förmåga att skapa trygghet, skönhet och tidlöshet.

TRESTJÄRNIGT **23**
Joyn Studio ville att materialen i inredningen skulle leva upp till samma krav som råvarorna på Frantzén – Sveriges första krog med tre stjärnor i Guide Michelin.

GERT WINGÅRDH HÅLLER BALANSEN **26**
Hur balanserar man tradition och förnyelse? Gert Wingårdh berättar om erfarenheterna från Nationalmuseum som han tar med sig till Liljevalchs.

PARKADEN **32**
Parkeringshuset Parkaden har fått en tydligare koppling till varuhuset NK tack vare en inredning som bland annat bärs upp av Ekebergsmarmor, Brännlyckan och Kolmårdsmarmor.

AGENDA 2030 **36**
Målen i Agenda 2030 ligger i linje med de hållbarhetsfrågor som svensk stenindustri arbetar med sedan flera decennier.

PÅL SVENSSON OCH EVIGHETEN **38**
Pål Svenssons evighetssymbol *Infinite Eight* är huggen ur ett stenblock som vägde 18 ton. Verket ska nu skeppas över till ett konstmuseum i Auburn, Alabama.

PÅ OMSLAGET
Närbild av bordsskivan på *Tekton Ridge* från Kullaro.
FOTO: KULLARO

I VARJE NUMMER

Ledare **04**
Kort & gott **06**
Stenbrottet **08**
Krönikan **40**
Fråga Kurt & Kai **42**
Marknaden **47**

32

12

Slipstenar pryder Orsas kommunvapen sedan 1943, men de användes i ett socken-sigill redan 1720.

10

FOTO: JÖRGEN JOHANSSON

Nominera till Stenpriset senast den 17 maj.

Läs mer på s 42.

Vår agenda håller i längden

Jag har lärt mig att det är viktig att man ”äger frågan” när man debatterar. Jag har likställt det med trovärdighet – att man vet vad man talar om. I dagarna presenterar den svenska Agenda 2030-delegationen sin handlingsplan för de mål som FN:s medlemsländer gemensamt har satt upp för en rättvisare och mer hållbar värld. Handlingsplanen är ett ramverk för branscher och företag att jobba vidare med. Vissa har kommit en bit på väg, andra har knappt börjat.

Inom Sveriges Stenindustriförbund ser vi Agenda 2030 som en bekräftelse på ett arbete vi redan utfört under flera decennier, och som nu får ett erkännande på ett större plan. Alla som har följt oss vet att vi länge har strävat efter att uppnå rättvis konkurrens när det gäller produktion av naturstensprodukter – både vad gäller arbetsförhållanden och miljöpåverkan. Ett exempel är vårt dokument *Branschens förhållningssätt till importerad natursten* (se *www.sten.se » Socialt ansvar*). Där har vi samlat de riktlinjer som medlemsföretagen redan jobbar efter.

Vi jobbar nu vidare genom att se på möjligheterna att starta projekt som ska fördjupa kunskaperna kring ursprungsmärkning. Kort sagt: Vi ser till att ”äga frågan” även i fortsättningen, och vi är beredda att argumentera för vår sak.

ÅRETS STEN OCH STENPRISET är våra två stora årliga event som samlar branschen och visar utåt vilken kraft som finns i den svenska naturstenen. I år uppmärksammar vi den fantastiskt fina och högkvalitativa Orsasandstenen, som har sitt unika ursprung i det meteoritnedslag som bildade Siljansringen för 370 miljoner år sedan.

I samma stund som Stenpriset 2018 tilldelades arkitekterna bakom Nationalmuseum gick starten för Stenpriset 2019. Och som vanligt går jag ut med en bred uppmaning till alla att nominera till årets pris. Det är viktigt att vi lyfter alla sammanhang där naturstenen utmärker sig – från hantverkets detalj till det stora byggprojektet. Enklast nominerar man genom att mejla till *nominera@sten.se*, senast den 17 maj. Mer info finns på *www.sten.se » Press » Stenpriset*.

KAI MARKLIN, ORDFÖRANDE SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUND. *kai@sten.se*

sten.

Nr 1 mars 2019 • Årgång 81
Sveavägen 100,
S-113 50 Stockholm
www.sten.se
ISSN 0346-1866

Ansvarig utgivare
Kai Marklin
kai@sten.se

Utgivare
(Även prenumerationsärenden)
Sveriges Stenindustriförbund
Industrigatan 6
SE-291 36 Kristianstad
info@sten.se • www.sten.se
Telefon: +46-(0)44 20 97 80
Fax: +46-(0)44 20 96 75

Redaktionsnämnd
Mats-Ola Ericsson,
Pernilla Löfgren,
Jörgen Lundgren.

Produktion
Lovstrom Content.
Redaktör Peter Willebrand
peter.willebrand@lovstromcontent.se
Adress: Sveavägen 100,
S-113 50 Stockholm.
Grafisk form Karin Nyman.

Annonsbokning
Kai Marklin
Tel: +46-(0)70 594 71 95
annons@sten.se

Annonsproduktion
Sten rekommenderar
BergArtistic Produktion AB
Robert Strange, *robert@bergart.se*

Tryckeri
Puna Musta, Finland

Trycksak
4041-0619

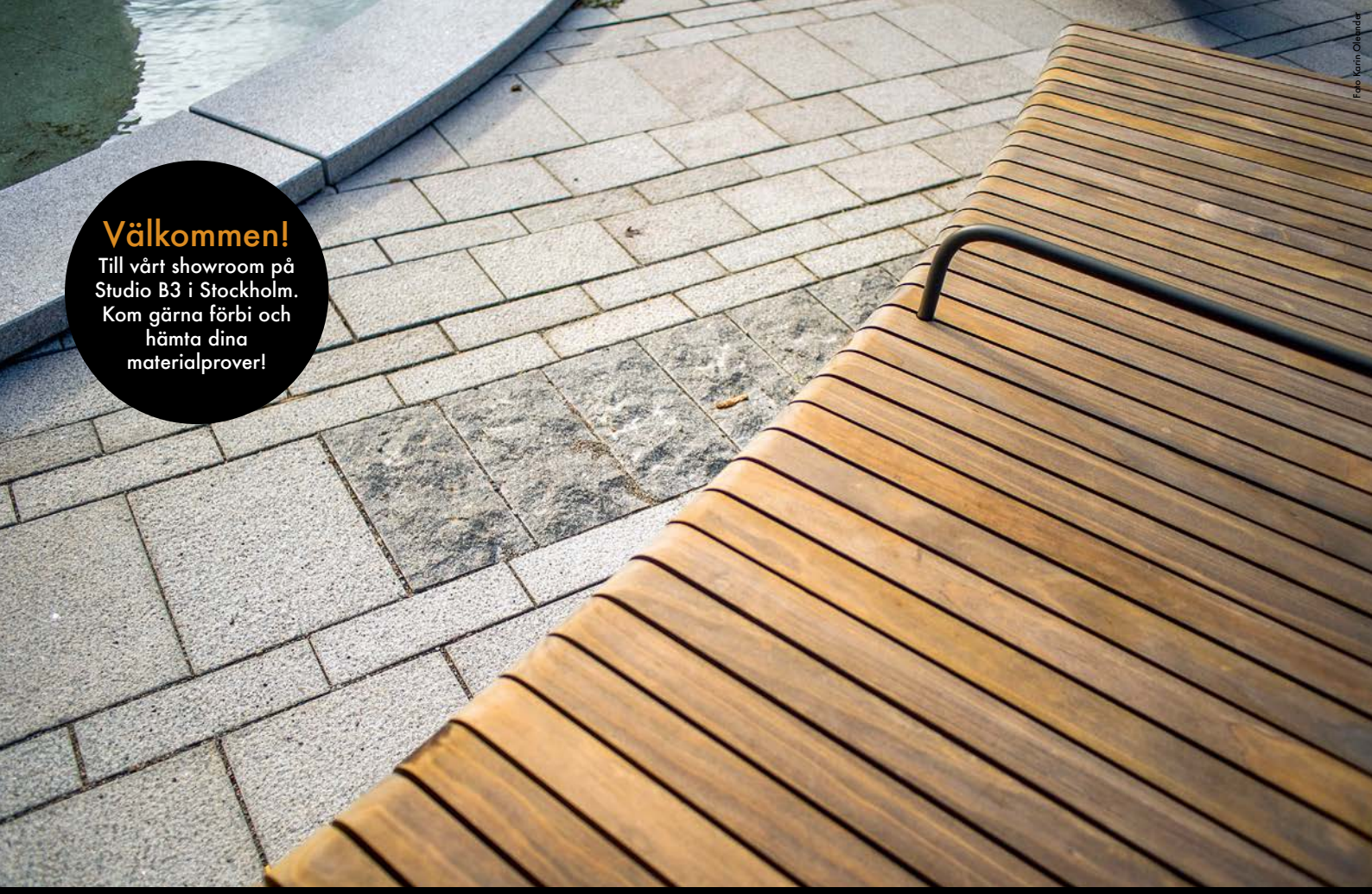

Välkommen!

Till vårt showroom på Studio B3 i Stockholm. Kom gärna förbi och hämta dina materialprover!

TOSSENE GRÅ BOHUS, Brunkebergstorg, Stockholm. Vinnare av Stenpriset 2017.

Hallindens GRANIT sweden

NYHET!

Vi välkomnar MOHEDA Swedish Black till vår stenfamilj!

HALLINDENS GRANIT AB
Stenbrottet Skarstad 501, 454 92 Brastad
Tel +46(0)523 411 55
info@hallindensgranit.se

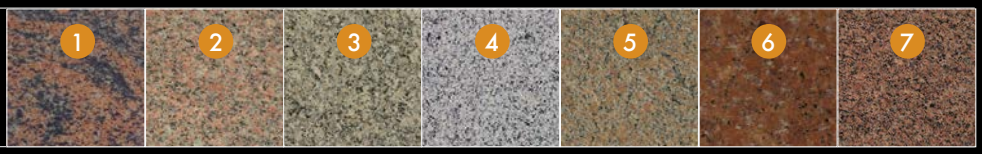

1. SVENSTORP Hallandia 2. BRASTAD Röd Bohus 3. TOSSENE Grå Bohus 4. SILVER Grå Bohus 5. SKARSTAD Röd Bohus 6. TRANÅS Original 7. BROBERG Röd Bohus

ÅTERFÖRSÄLJARE AV MINERA SKIFFER

kort & gott.

Tipsa oss! Känner du till ett intressant stenprojekt? Hör gärna av dig till Stens redaktör Peter Willebrand. *peter.willebrand@lovstromcontent.se*

FOTO: KARIN NYMAN

STEN I STAN:

Kungastenen

▼ Precis som i förra numret är det Edvin Öhrström som är upphovsman till ”Sten i stan”. *Kungastenen* (även kallad *Kungamötet*) från 1952 återfinns i Öhrströms uppväxtstad Halmstad, och skildrar ett möte mellan Gustav II Adolf och den danske kungen Christian IV år 1619. Mötet inträffade i samband med att den sista lösen för Älvsborgs fästning betalades, och kombinerades med en hejdundrande fest. Båda regenterna har gått till historien som festprissar, och enligt uppgift fick de till slut bäras i säng.

Lunds nya tingsrätt ingick även i finalkvartetten som gjorde upp om Stenpriset 2018.

FOTO: KASPER DUDZIK

Helrätt tingsrätt prisad

▼ Lunds stadsbyggnadspris 2018 tilldelas arkitekterna bakom nya tingsrätten, Fojab arkitekter. Lunds kommun beskriver nya tingsrätten i kopparplåt, glas och natursten som ett riktigt arkitektoniskt smycke. ”Gedigna och genomtänkta materialval, hög kvalitet såväl exteriört som interiört, ger en upplevelse av skulptural dynamik och omsorg från helhet till detaljer”, lyder en del av juryns motivering.

Granum, Hallindens Granit och Stefan Gustafssons Stenarbeten har levererat stenen, bland annat Grå Bohus. Marmor & Granit har varit stenentreprenör.

FOTO: TV4

DRÖMMAR I STEN

▼ Kjell Pettersson på Sten och Marmor i Linköping (Steny) står kanske för årets folkbildningsinsats i stenbranschen. När TV4:s sände *Drömmen om slottet* i höstas kunde tittarna följa hur familjen Lätt förverkligade sitt drömprojekt: att förvandla det förfallna Hägerstad slott utanför Åtvidaberg till ett sagoslott. Bland annat skulle 300 kvadratmeter nytt marmorgolv komma plats. Men innan makarna Lätt bestämde sig fick de en professionell guidning av Kjell Pettersson, både i butiken och på lagret. Han visade fördelarna med olika material – och vilka kreativa mönster som går att åstadkomma med små medel. Och inte minst: all sten levererades i tid trots ett pressat schema!

FOTO: GUY ARCHARD

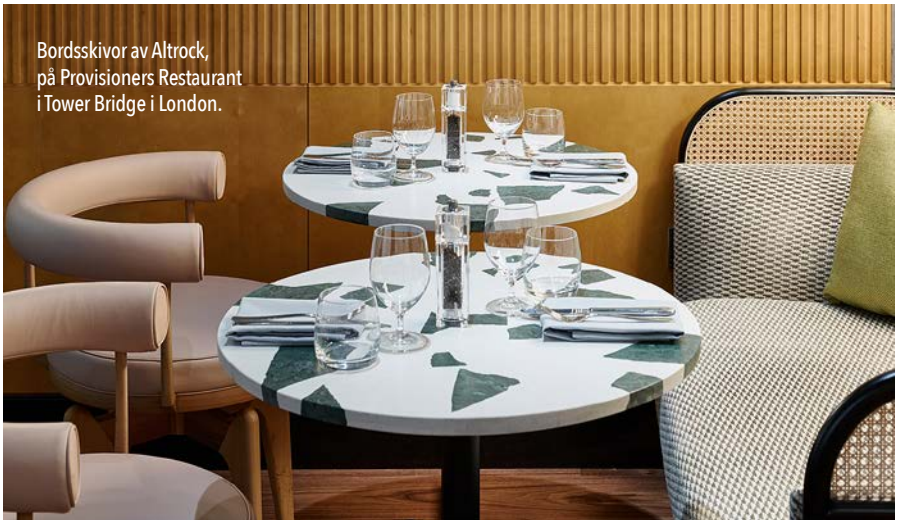

Bordsskivor av Altrock, på Provisioners Restaurant i Tower Bridge i London.

ÅTERVINNING TILL BORDS

▼ Sätten att återvinna natursten blir allt fler, och understryker än en gång beständigheten i materialet. Altrock är inte bara en musikgenre, det är även namnet på den Londonbaserade designern Robin Grasbys nya material som till 87 procent består av återvunnet stenavfall. Resterande 13 procent utgörs av ett bindningsmedel där stenmjöl är huvudingrediensen.

Materialet beskrivs som den felande länken mellan vanlig natursten och traditionell terrazzo – på stenens villkor. Stenarna läggs i ett slumpmässigt mönster, vilket förstärker "naturkänslan", innan de än en gång återgår till inredningens kretslopp – och kanske återuppstår som en bänkskiva i köket.

Ortoceratiter i kalkstenstrappan i Grillska huset i Gamla stan i Stockholm.

Fossilfritt – nej tack!

▼ Ortoceratiter (Orthocerida av grekiskans ortho = rak och keras = horn) är en ordning av bläckfiskar som levde för 400 miljoner år sedan, under Paleozoikum. De hade ett rakt eller svagt svängt spetsigt skal. Visserligen ligger svensk stenindustri i framkant när det handlar om att arbeta klimatsmart. Men något löfte om att bli fossilfria kan vi inte ge! Fossiler är bokstavligen en del av kärnverksamheten.

"Har det hänt någon gång att du nästan blivit förälskad i en sten?"

Ernst Kirchsteigers bok *Ärliga material* tar upp fem naturmaterial som ligger honom varmt om hjärtat. Ett av bokens kapitel handlar om just sten. *"Ärliga material* är en bok som påminner oss om vikten av hantverksskicklighet, och vikten av att bevara den. För om vi förlorar den utarmas hela vår kultur", sammanfattar han.

Ärliga material – mina tankar om järn, trä, sten, glas och ull kommer ut i juni.

FOTO: LASSE SVENSSON

Peter Rooth och Mikael Larsson belönades med marmor och diabas för sina 500 spelade matcher.

Hårda puckar, hårda priser

▼ Det finns ett stort sportintresse på landets stenföretag. Nilssons Stenhuggeri i Sölvesborg, till exempel, har tillverkat ett flertal priser för Kristianstads Ishockeyklubb, bland annat till två spelare som gjort 500 matcher i klubben.

– Vi har varit engagerade en längre tid i KIK. Det började med att vår ena son spelade i klubben, och sedan nästa son. Men deras engagemang höll inte i sig så länge, så nu är det bara vi föräldrar kvar, säger Susanne Gustafsson på Nilssons Stenhuggeri.

Företaget har även tillverkat stendiplom till stora sponsorer, och priser till en cup som KIK anordnar. Det ligger mycket jobb bakom varje pris.

– Vi har använt oss av svart diabas, Carraramarmor och bladguld. Alla i stenhuggeriet har varit involverade på något sätt, säger Susanne Gustafsson.

Minera Skiffer i Östersund kan också det här med priser. De gör utmärkelser till Marklunds Cup, en hockeyturnering för 13-åringar arrangerad av Brunflo IK.

– När Marklunds Cup startades för 26 år sedan ville man ha lite speciella priser med lokal anknytning. Priserna har sett lite olika ut genom åren, men Offerdalsskiffer har alltid varit med! säger Gunnar Helmersson på Minera Skiffer.

Turneringens bästa forward, back, målvakt och poänggörare får en plakett i Offerdalsskiffer, där text och spelare har blästrats och målats på stenen.

Mineras plaketter i Offerdalsskiffer.

Alltid rött, alltid rätt

Sveriges rödaste granit bryts i Tranås. Den populära stenen återfinns över hela jordklotet, i både byggnader och på kyrkogårdar.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **PER PIXEL PETTERSSON**

I stenbrottet i Tranås bryter Hallindens Granit två sorters Tranåsgranit: den kraftigt röda Tranås Original och Tranås Classic, som är något blekare röd och har en svag brun ton.

Tranås Original, känd som Sveriges rödaste granit, exporteras också över hela världen.

– Det är symptomatiskt att den har en egen sida på den tyska versionen av Wikipedia, säger Jörgen Lundgren, vd på Hallindens Granit.

Tranås Original återfinns i mängder av internationellt kända byggnadsverk.

– Men i dag producerar vi mest av Tranås Classic eftersom den är mer efterfrågad. Med sin mildare röda ton är den populär både för gravvårdar och byggnader. Båda stenarna används för gravvårdar, men på olika marknader. Det finns även tydliga trender inom val av gravvård, säger Jörgen Lundgren.

BRYTNING AV TRANÅSGRANIT har pågått sedan 1900-talets början, främst i områden väster och norr om Tranås. Verksamheten har löpt parallellt med Tranås egen stadsutveckling, med starka inslag av småföretagande och tillverkningsindustrier. Flera brott var i drift samtidigt under 30- och 40-talen, och även då gick en stor andel av produktionen på export.

Hallindens Granit producerar 500–1 000 kubikmeter per år i brottet. De vanligaste bearbetningarna av stenen är samma som för de flesta andra graniter: polerad, flammad, finslipad, krysshamrad och vissa fall även råkilad.

När kommer Tranåsgraniten mest till sin rätt?

– Ett av mina favoritprojekt är när vi fick leverera sten till en bro inne i Tranås stad. De ville ha råkilad sten till en bro och några murar. Vi fick möjligheten att välja sten så att den passade in med tidigare leveranser. Det blev ett fantastiskt vackert resultat, samtidigt som det är optimalt att kunna leverera sten till projekt som ligger så nära stenbrottet. ■

FAKTA

Brytningsort: Tranås, Småland.
Användningsområden: Röd-bruna Classic har ett brett användningsområde, både interiört och exteriört. Original är Sveriges rödaste granit, och ger unika gravvårdar och andra produkter.
Vanliga bearbetningar: Polerad, flammad, finslipad, krysshamrad, råkilad.

Helena Bjarnegård

BAKGRUND

1996–2009 Landskapsarkitekt, bland annat på White arkitekters stadsplanerings- och landskapsavdelning i Göteborg. Belönades med flera priser. Periodvis gruppchef för stadsplanering och landskapsarkitektur. Ledamot i White arkitekters styrelse.

2009–2018 Stadsträdgårdsmästare i Göteborg, där hon bland annat ingått i park- och naturförvaltningens ledningsgrupp. Staden har blivit prisad för sitt arbete med det offentliga rummet.

År 2014 utsågs hon av Sveriges arkitekter till Årets kollega.

Med arkitekturen som verktyg

Det är viktigt att visa vilka material som både skapar goda livsmiljöer och har en lång livscykel, anser Helena Bjarnegård, Sveriges första riksarkitekt. – Men tanken och gestaltningen måste alltid vara överordnad materialvalet.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **S. HEDBERG**

Riksdagen gav förra året Boverket ansvaret för det nationella arkitekturarbetet som handlar om att skapa goda och hållbara livsmiljöer i Sverige. Verket har rekryterat ett 50-tal medarbetare, bland dem flera arkitekter, för att lösa det nationella uppdraget.

I riksarkitektens uppdrag ingår bland annat att vara ett stöd till kommunerna i frågor som rör gestaltning och hållbarhet.

– I praktiken blir jag spindeln i ett stort kontaktnät där Boverket samordnar det nationella arkitekturarbetet, säger Helena Bjarnegård.

Det breda politiska stödet som ligger bakom satsningen på god arkitektur ser hon som ett uttryck för en ökad medvetenhet om sambandet mellan hållbarhet och arkitektur, som inte minst följer med den ökande globala urbaniseringen.

– Att arkitekturen blir ett verktyg för att bidra till målen är en del av internationell trend. Länder som Storbritannien står till exempel också i begrepp att utse en riksarkitekt.

Helena Bjarnegård kommer inledningsvis att fokusera på att nå ut med information om riksarkitektens uppdrag och inleda en dialog med kommuner och regioner, som är den primära målgruppen.

– Det offentliga ska gå före i den här processen. Därför är det viktigt att vi snabbt får tar del av hur man ser på sina utmaningar och vilka problem man vill ha hjälp med att lösa.

Samtidigt ska det rena praktiska arbetet pågå parallellt, understryker hon.

– Vi har ett stort tryck på oss att börja leverera material för att stötta kommunerna. Det kan handla om allt från att öka kunskaper till att lyfta fram goda exempel där kommunerna kan lära av varandra.

Helena Bjarnegård har närmast varit stadsträdgårdsmästare i Göteborg och i den rollen mött de arkitektoniska utmaningar som många städer står inför, allt från en ökad förtätning till ett mer nederbördsrikt klimat.

– Stadsutveckling är komplext. Den stora utmaningen är att få ihop helhetsperspektivet. I dag jobbar många kommuner i stuprör.

Kommunernas behov kan också variera kraftigt, och skillnaderna mellan land och stad förstärks med urbaniseringen.

– En mindre kommun i en glesbygd står inför helt andra utmaningar är en växande storstad med akut bostadsbrist.

Helena Bjarnegård återkommer till arkitekturens kraft att skapa mer hållbara och mindre segregerade samhällen. Hon tar Albert Lilienberg, stadsplanechef i både Göteborg och Stockholm under fem decennier i början av 1900-talet, som ett exempel på vad som går att åstadkomma.

– Under hans tid i Göteborg skapades områden som människor kände sig välkomna till. Han utgick från ytan och nivåerna i landskapet och skapade stråk och rum som var lätta att röra sig i och innehöll många funktioner. Bebyggelsen var också blandad, med allt från service och rekreation till bostäder. I grunden finns en övergripande skala, en helhet och en omsorg ned till minsta detalj och material. Man kan jämföra med bra brukskonst, som både inkluderar och förmedlar ett mervärde.

Albert Lilienberg var förste stadsingenjör för Göteborg 1907–1927. År 1928–1944 var han stadsplanedirektör i Stockholm.

”Under hans tid i Göteborg skapades områden som människor kände sig välkomna till. Han utgick från ytan och nivåerna i landskapet och skapade stråk och rum som var lätta att röra sig i.”

Nu talar allt fler om en inbromsande konjunktur och lägre byggnadstakt. Hur påverkar det kommunernas planer?

– Det är oklart, men som vanligt finns möjligheter i alla konjunkturlägen. Ur ett offentligt perspektiv är man ju inte lika konjunkturkänslig och kan till exempel utnyttja en nedgång för att satsa mer på långsiktiga projekt med hög kvalitet. Vårt eget uppdrag för svensk arkitektur är oerhört långsiktigt, och ska klara både upp- och nedgångar.

Hur ser du på den hållbara naturstenens roll i allmänhet, och svensk natursten i synnerhet, när det kommer till ”genomförandet av de arkitekturpolitiska målen”?

– Visst är det viktigt att vi tänker hållbart, både när vi tillverkar och när vi utvärderar hela livscykeln. Och det är lika viktigt att visa vilka material som både skapar goda livsmiljöer och har en lång livscykel.

– Men jag tänker inte gå in och rekommendera några material framför andra. Tanken och gestaltningen måste alltid vara den överordnande frågan, materialvalet handlar mer om med vilka medel man uppfyller de delarna. Då ska också valet göras med utgångspunkt i människornas behov, med omsorg i detaljerna som till exempel valet av markbeläggning. Det handlar återigen om att skapa en bra gestaltning som håller samman från helhet till detalj.

– Sedan finns det förstås andra faktorer som påverkar. När det kommer till exempelvis kulturmiljöer är ju naturstenen ofta en bärare av både historien och traditionen som man måste ta hänsyn till. ■

Orsasandsten bildades ur det meteoritnedslag som för drygt 370 miljoner år sedan skapade den så kallade Siljansringen.

årets sten 2019!

Orsasandsten

Den har slipat många knivar vassa genom århundradena, men i dag är den framför allt en mycket populär och beständig byggnadssten. Den klassiska, varmröda Orsasandstenen är Årets sten 2019.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **STINA AHLENIUS**

För drygt 370 miljoner år sedan slog en meteorit med en diameter på fem kilometer ner rakt i Dalarnas hjärta. Nedslaget påverkade ett område med en diameter av 100–150 kilometer och bildade den så kallade Siljansringen, en krater som är Europas största.

I ringens ytterkanter hittar man flera sedimentära bergarter som kalksten, skiffer och, inte minst, sandsten.

Den typiska Orsasandstenen är den yngsta paleozoiska (ordovicium) bergarten i Dalarna. Till skillnad från andra sandstenar saknar den fossil, vilket ger stöd för teorin är att Orsasandstenen bildades ur dammet som uppstod i samband med meteoritnedslaget.

Delar av både berggrunden och meteoriten pulveriserades vid kollisionen, och meteoritens järnpartiklar förångades i den efterföljande starka energiutvecklingen – vilket resulterade i att vissa delar av sandstenen fick sin varmröda ton.

Orsasandstenen är annars vit i sin renaste – järnfria – form och består av en mycket fin fraktion av kiselbunden kvarts där kornstorleken med råge underskrider 0,5 millimeter.

Just finkornigheten är skälet till att man i hela Sverige framför allt förknippar Orsasandstenen med slipstenar. De tidigaste arkeologiska fynden av slipstenar är från 1000-talet. Därefter ökade efterfrågan framåt genom århundradena. När gruvdriften tog fart under 1700-talet bröt drygt 30 gruvor sandsten i trakterna runt Orsa.

Arbetskraften hämtades lokalt och på varje gård fanns en eller flera män som på ett eller annat sätt sysslade med att utvinna och bearbeta stenen. Så kallade hackstugor, där stenen bearbetades och finhöggs, fanns på nästan alla gårdar. En

Naturens fotfilar. Orsasandstenens egenskaper gör den också populär som verktyg för vård av hud och naglar.

hackstuga från Kallmora by står i dag på Skansen i Stockholm.

Men det var hårda arbetsvillkor i ohälsosamma miljöer. Stendammet låg bakom den silikos som många av bygdens män dog av i alltför tidig ålder.

Vid 1900-talets början arbetade runt 500 personer i stenindustrin runt Orsa, som årligen tillverkade omkring 100 000 slipstenar. Under de närmast följande decennierna minskade stenbrytningen här i ungefär samma takt som övrig brytning av natursten i Sverige.

Men de tre slipstenarna i sockenvapnet påminner fortfarande om Orsasandstenens historiska betydelse för bygden. Och sandstenen bryts fortfarande, även om verksamheten sysselsätter betydligt färre i dag än för drygt 100 år sedan. Större delen av dagens produktion går till byggnadssten.

– Slipstenarna är numera en liten verksamhet jämfört med byggnadsstenen. Slipsten har nästan blivit en bristvara och idag jobbar vi bara med vad vi har i lager, säger Torsten Lenner på Orsa Stenhuggeri, Sveriges ledande leverantör av Orsasandsten.

Han understryker att just Orsasandsten har en större hårdhet jämfört med annan sandsten, vilket gör att den lämpar sig mycket bra som just byggnadsmaterial.

– Den har packats hårdare än andra varianter eftersom inlandsisen låg kvar längre här än på andra platser i Sverige där det också förekommer sandsten.

Torsten Lenner tar Centralposthuset på Vasagatan i Stockholm, en av de trafikmässigt tuffaste miljöerna i Sverige, som ett exempel på stenens hårdhet och uthållighet.

– Den har stått emot både tidens föroreningar och försurning. Man behövde endast byta mindre delar när man nyligen tvättade och restaurerade fasaderna.

För ett par år sedan fick Orsa Stenhuggeri en storordер från Statens fastighetsverk i samband med beslutet att restaurera Regeringskansliet i kvarteret Rosenbad vid Drottninggatan i Stockholm. De stora volymerna krävde att man åter öppnade täkten vid den gamla Malungsgruvan. Torsten Lenner tackar försynen för att han redan hade hunnit investera i en ny såg när ordern kom.

– Det verkar som om det finns en mening med allt, skrockar han.

Rosenbadsordern är den största i företagets historia.

– Beställningen gav jobb för två–tre personer i två år, säger Torsten Lenner.

Utseendemässigt brukar Orsasandstenen jämföras med den skånska ljusröda Övedssandstenen som förekommer i flera kända byggnader, bland annat Grand Hotel i Lund. Men eftersom Övedssandstenen inte längre bryts har Orsasten i dag en unik position vid såväl restaureringar som nybyggnationer.

– Vi har haft en stadigt ökad efterfrågan under flera år, och det känns tryggt att veta att vi hela tiden har varit rustade för att möta den, säger Torsten Lenner. ■

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS/HOLGER ELLGAARD

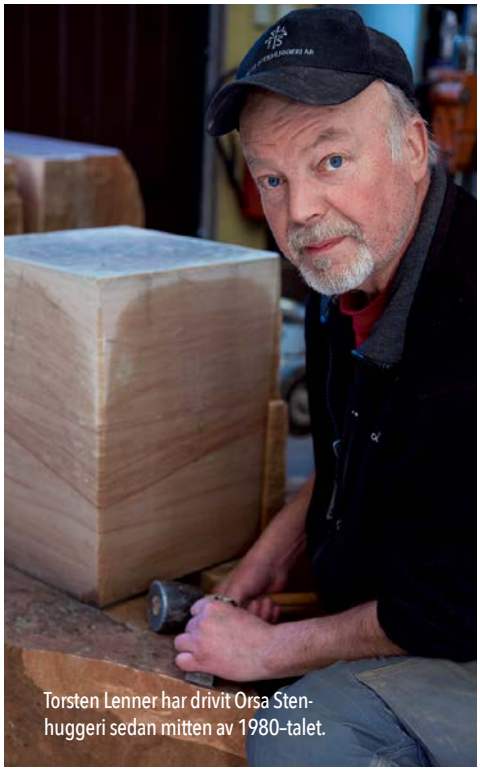

Torsten Lenner har drivit Orsa Stenhuggeri sedan mitten av 1980-talet.

Centralposthuset på Vasagatan i Stockholm.

När gruvdriften tog fart under 1700-talet bröt drygt 30 gruvor sandsten i trakterna runt Orsa.

”Den har packats hårdare än andra varianter eftersom inlandsisen låg kvar längre här än på andra platser i Sverige där det också förekommer sandsten.”

Meteoritens järnpartiklar förångades vid kollisionen med jorden, vilket gav Orsasandstenen dess typiska varmröda ton.

naturlig HARMONI

Med sten, trä och andra naturliga råämnen är det lätt att skapa en inredning i samklang. Vi har pratat med tre experter om naturmaterialens förmåga att skapa trygghet, skönhet och tidlöshet.

TEXT **PEDER EDVINSSON**

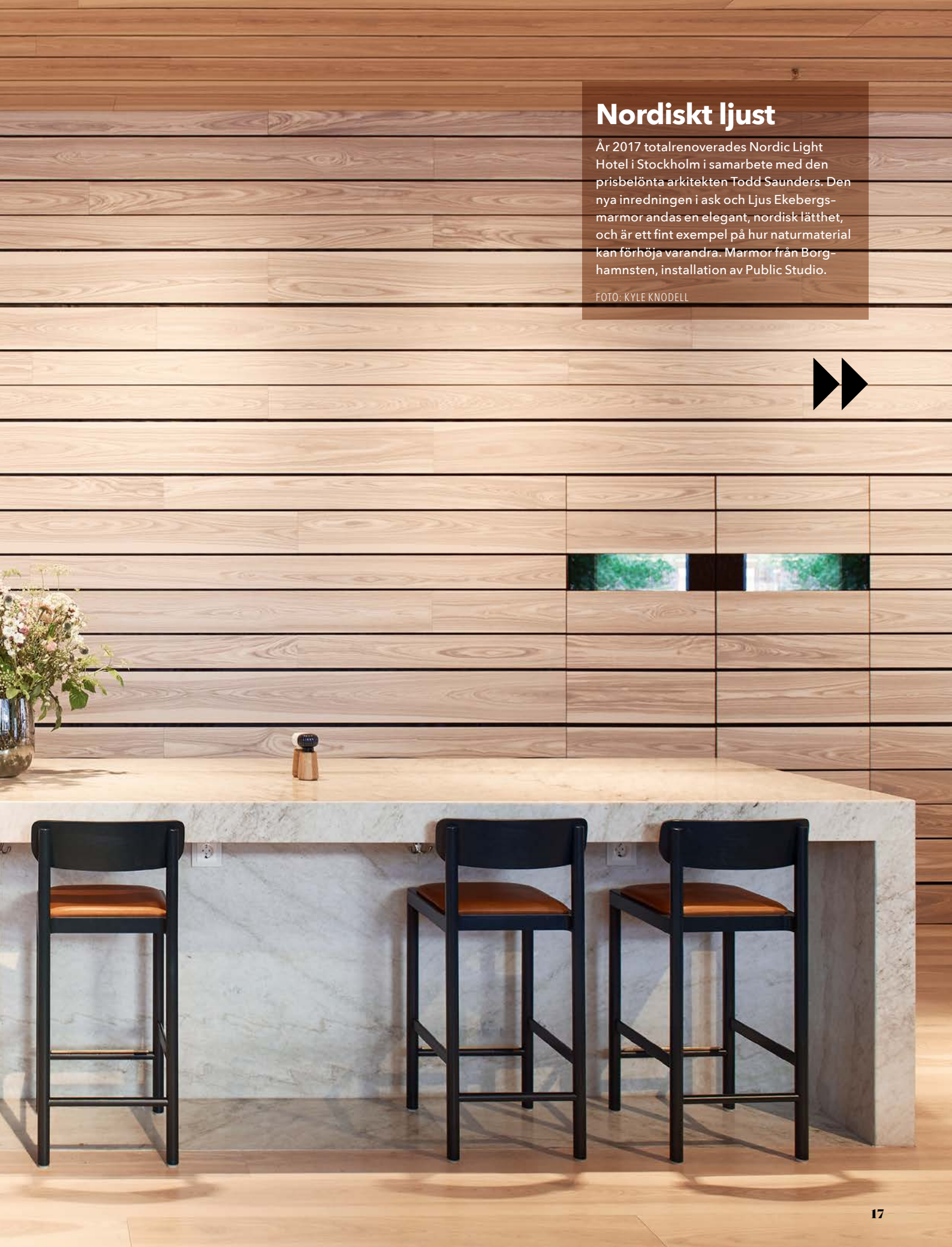

Nordiskt ljust

År 2017 totalrenoverades Nordic Light Hotel i Stockholm i samarbete med den prisbelönta arkitekten Todd Saunders. Den nya inredningen i ask och Ljus Ekebergsmarmor andas en elegant, nordisk lätthet, och är ett fint exempel på hur naturmaterial kan förhöja varandra. Marmor från Borghamnsten, installation av Public Studio.

FOTO: KYLE KNODELL

60 000 skivor Vals-kvartsit användes för att skapa det schweiziska spahotellet i byn Vals.

FOTO: JEREMY MASON MCGRAW

Kanske har bara de egyptiska pyramidernas byggmästare i Giza varit mer konsekventa i sin materialanvändning än vad arkitekten Peter Zumthor var när han skapade spahotellet Therme Vals som stod klart 1996.

Förutom små detaljer i stål, glas och trä består byggnaden i byn Vals helt av den kvartsit som bryts i den här dalen i kantonen Graubünden i Schweiz sydöstra del. Stenen är materialet i både konstruktion och inredning: 60 000 plattor kvartsit har sammanfogats till väggar, golv och tak, och ger intryck av att samtidigt vara såväl en naturlig grotta som en arkitektritad katedral.

Förvisso har även vattnet stor del i helhetsintrycket. Det är mineralrikt, håller en temperatur på 30 grader direkt från källorna och leds in i byggnadens nätverk av bassänger.

Journalisten och författaren Rikard Lind, chefredaktör för Plaza Deco, har besökt badhuset i Vals åtta gånger, både i jobbet och som semestrande. Han beskriver det som närmast sakrala upplevelser.

Rikard Lind, Plaza Deco.

– Det är en genial arkitektur där de olika rumsligheterna skapar olika sorters ljud, ljus, dofter, temperaturer, texturer och sinnesstämningar, och därmed olika – men hela tiden tydliga – upplevelser av stenen och vattnet. Det är som en sinnenas upptäcktsresa, och därför råder en andäktig stämning bland gästerna. Alla tar sig tid att uppleva.

Med tak av gräs är spabyggnaden knappt skönjbar uppifrån, och trots sitt starka, kantiga uttryck harmonierar den väl med omgivningarna, både från utsidan och insidan.

– Kopplingen till naturen finns hela tiden där. Det finns rum som är helt tysta där du kan ligga i en snygg schäslong och titta ut mot bergen genom en liten projicerande fönsterglugg vid varje bädd, och att simma ut i den ångande utomhuspolen omgiven av berg och fäbodar är helt magiskt, säger Rikard Lind.

Lisa Eklund, inredningsarkitekt på Spik Studios, är också en beundrare av Zumthors spa.

– Peter Zumthor är känd för att arbeta mycket med materialitet, taktilitet, dofter och ljus i sina projekt. Badhuset i Vals är ett fantastiskt exempel.

Spik Studios har blivit specialister på att skapa hotell och restauranger i byggnader som ursprungligen haft andra användningsområden. Till exempel var byrån inblandad i att förvandla det gamla ångkraftverket i Västerås till The Steam Hotel, öppnat 2017. Hösten 2018 slogs portarna upp till The Vault Hotel i Helsingborg. Det pampiga huset var innan dess Hotel Helsing – men när det byggdes 1899 var det som en bank.

Till inredningen på Steam Hotel gjordes många nya stenarbeten, främst i vit och svart marmor. För The Vault handlade arbetet istället om att använda den existerande sten som har legat på plats i över hundra år.

Lisa Eklund arbetar nu med en byggnad i Solna som ska förvandlas till hotell, med planerad öppning i april 2020. I detta fall får hon till stor del använda sig av det material som redan finns.

– Här handlar det om en tidigare kontorsbyggnad från 50-talet på elva våningar, där både golvet i bottenplan och i det stora trapphuset består av en existerande grå sten.

En grå sten i ett gammalt kontorshus kan låta som ett svårt

The Vault har 56 rum och två restauranger: Venti & La Volta och The Atrium Bar, som inramas av det gamla bankpalatsets innertak.

FOTO: SPIK STUDIOS

utgångsläge för något som ska bli en livlig hotellmiljö, men Lisa Eklund ser inte utmaningen på det viset:

– Upplevelsen av ett material förändras beroende på kontexten det befinner sig i. När det gäller den här stenen är det tacksamt att få jobba med ett material och en kulör som är ganska klassisk och tidlös. En bra bas att addera ett ytterligare lager till.

Naturmaterial är också uttrycksfulla och användbara i inredningsdetaljer, som bänkskivor, prydnads- och bruksföremål och konst.

Jenni och Andreas Kullaro driver Kullaro Form & Inredning där skånsk diabas blivit en grund för verksamheten.

Jenni Kullaro, Kullaro.

– Tanken när vi började var att vi skulle ha stenen som en detalj i snickerier, men det har blivit tvärtom, säger Jenni Kullaro.

Hon har med tiden utvecklat ett speciellt förhållande till den svarta stenen.

– Svärtan och tyngden i den ställer sina krav och representerar motstånd och möjligheter på samma gång. Det är en förälskelse, jag får inte samma känslor för annan sten.

Kullaro håller till i Lönsboda i nordöstra Skåne, nära diabasbrotten i Gylsboda, Duvhult, Biskopsgården, Moheda och Hägghult. Stenen levereras till deras verkstadsateljé i stora block eller i skivor. Där tar ett intensivt arbete med att forma diabasen med handverktyg vid. Målet med formgivning och bearbetning är att slutresultatet ska utstråla en lätthet, utan

”Svärtan och tyngden i den ställer sina krav och representerar motstånd och möjligheter på samma gång. Det är en förälskelse, jag får inte samma känslor för annan sten.”

Bordet *Offering* i svensk diabas är ett samarbete mellan Kullaro och formgivaren Glen Baghurst.

Trippel Mollbergare

Anrika hotell Mollberg i Helsingborg drivs sedan 1990 som Elite Hotel Mollberg. Namnet går tillbaka till år 1802, när Peter Mollberg köpte ett gästgiveri som låg på platsen. Det nuvarande hotellet har fyra våningar och uppfördes åren 1884–1902 i nyklassicistisk stil med renässans-inspiration.

Under hösten fick hotellets restaurangdel ett nytt stengolv. Med hjälp av tre sorters marmor – Carrara C, Nero Marquina och Bardiglio Nuvolato – har man skapat en klassisk 3D-illusion helt i linje med hotellets övriga gestaltning.

– Det är ett bra exempel som visar hur mycket man kan addera med kreativitet och naturstenens levande nyanser, säger Kenn Ahlgren på Bröderna Ahlgrens Marmorinredningar som har levererat stenen.

FOTO: BRÖDERNA AHLGRENS MARMORINREDNINGAR

På det schweiziska spahotellet Therme Vals serverar man även mat på sten.

att ge avkall på materialets ursprungliga karaktär. Produkten ska bidra med något till det rum den placeras i.

– Vi vill tillföra något med vårt arbete. I många produkter är stenen annars ganska obearbetad, kanske bara tillsågad och slipad, och fortfarande kompakt och tung i uttrycket. Samtidigt tycker vi att det är viktigt att man fortfarande ser att det är diabas som våra produkter är gjorda av. Exempelvis råytor, barkytor och sprickor kan bidra till den känslan.

Jenni säger att hon och Andreas ser stenen lite som lera, som kan formas till just den form de är ute efter trots diabasens kompakta hårdhet. Deras produkter visar att synsättet fungerar.

Nu hoppas de att fler designer ska bli vana att se stenens möjligheter som ett råmaterial för produkter. Själva hjälper de gärna konstnärer, andra formgivare och arkitekter att utföra sina projekt. Den senaste tiden har de samarbetat med formgivare; dels Glen Baghurst och hans bord *Offering*, dels Stoft Studio med spegeln *Eclipse*.

– Design och bearbetning är viktig, vi vill att produkterna ska bli lika bestående som själva stenen i sig.

Rikard Lind, Lisa Eklund och Jenni Kullaro är alla övertygade om att naturmaterial har en given plats i framtidens inredning.

– De ger äkthet, tidlöshet och tyngd till ett rum, säger Lisa Eklund.

Rikard Lind är inne på samma spår:

– Naturmaterial har solida kvaliteter att lita på. Trä och sten är och har varit extremt starka influenser inom den bästa arkitekturen de senaste åren. Till och med ett material som furu, som vi har gjort vårt bästa för att förnedra i årtionden genom att måla över och bleka ur det, får en välförtjänt upprättelse nu. Och kan furun överleva och ta plats, då kan alla naturmaterial göra det. ■

Tradition från Öland

Mysinge Stenhuggeri AB är ett familjeföretag i den tredje generationen och har sedan 1930-talet brutit och förädlat den öländska kalkstenen. Vi levererar Ölandskalksten till det stora och lilla projektet, både i inne- och utemiljö.

Mer information om produkter och bearbetningar finns på vår hemsida.

MYSINGE STENHUGGERI

Objekt: Formpress AB, Färjestaden
Antikborstad Ölandskalksten grå Alböke

Telefon 0485 – 405 93 • info@mysingesten.se • mysingesten.se

Kalksten från Kinnekulle

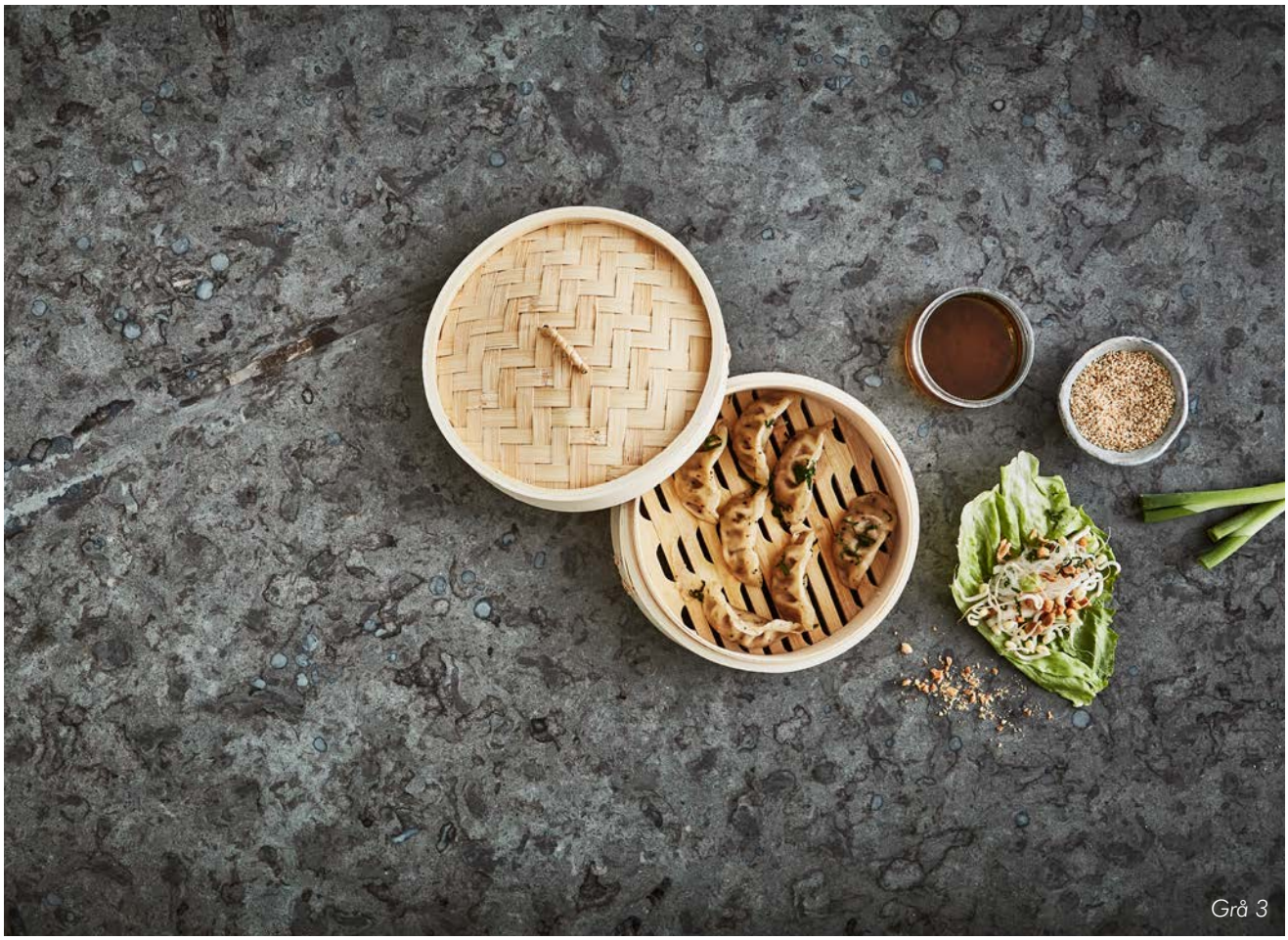

Foto Clive Tompsett för ICA Sverige AB.

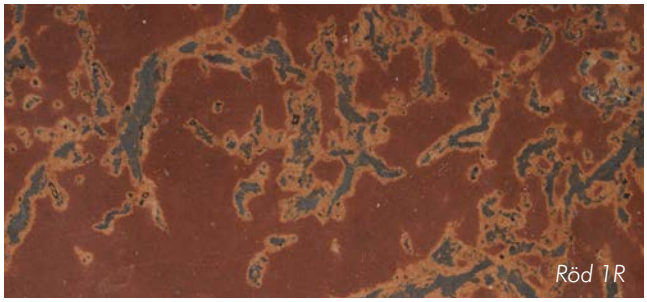

Vår slitstarka kalksten som brutits på Kinnekulle i flera generationer är vacker såväl inomhus som utomhus. Med vår yrkesskicklighet kan vi hjälpa dig med allt från det lilla enkla till den svåra renoveringen. Vårt sortiment av kalksten passar till allt från golv, trappor, bänkskivor, murar eller terassplattor.

Välkommen att besöka oss på vår nya hemsida www.thorsberg.se eller via telefon 0510-54 00 56.

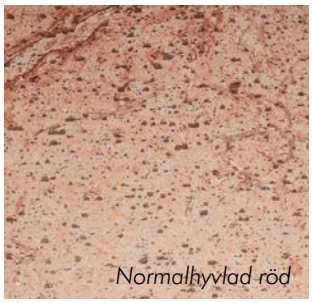

THORSBERG STENHUGGERI AB

TRESTJÄRNIGT

Ett halvår efter öppning blev Restaurant Frantzén Sveriges första krog med tre stjärnor i *Guide Michelin*.
– När vi satt i byggmöten och leverantörerna kom förbi och visade upp de mest fantastiska råvaror förstod vi var ribban låg. De inspirerade oss att satsa på naturmaterial, säger Helena Eliason från arkitektkontoret Joyn Studio.

TEXT **HÅKAN LÖVSTRÖM** FOTO **ERIK LEFVANDER**

Restaurant Frantzén invigdes den 30 augusti 2017. Den 19 februari 2018 gav Guide Michelin restaurangen tre stjärnor.

Redan i trappan upp till ”höloftet” hos Joyn Studio ser man en trave stenprover.

– Vi har ju nästan alltid någon typ av sten med i våra projekt. Det är inte så konstigt att vi har materialprover på väg tillbaka till leverantörerna, säger Lisa Grape, en av grundarna.

Höloftet är övervåningen på det lilla stall som ligger idylliskt insprängt på en bakgård i centrala Stockholm. Det finns inga hästar kvar på bottenvåningen och inget hö kvar däruppe, men känslan av att verka i en anrik miljö som förenar historien och framtiden verkar stimulera de tre inredningsarkitekterna.

Joyn Studio består av Lisa Grape, Helena Eliason och Ida Wanler. De har flera prestigeprojekt bakom sig, som inredning till spahotellet Yasuragi och kontor till Tiger of Sweden. För krögaren Björn Frantzén hade de tre redan gjort inredningen till en systerkrog i Hongkong som heter Frantzén Kitchen. Därefter blev det snart klart med en stor satsning på huvudkrogen i Stockholm.

Investerare bakom stjärnkrogen är bland andra Antonia Ax:son Johnson och riskkapitalisten Harald Mix. De dryga 50 kvadraten i Gamla stan skulle bytas mot ett helt hus i fem våningar och 500 kvadrat restaurang.

– Det första vi bestämde oss för när vi hade fått uppdraget var att inredningen måste svara upp mot maten. Vi lärde oss snabbt att för Björn och kockarna är råvarorna enormt viktiga. Vi tänkte då att inredningen måste ha kraftfulla uttryck som möter upp maten. Därför blev det också naturligt med mycket naturmaterial, säger Helena Eliason.

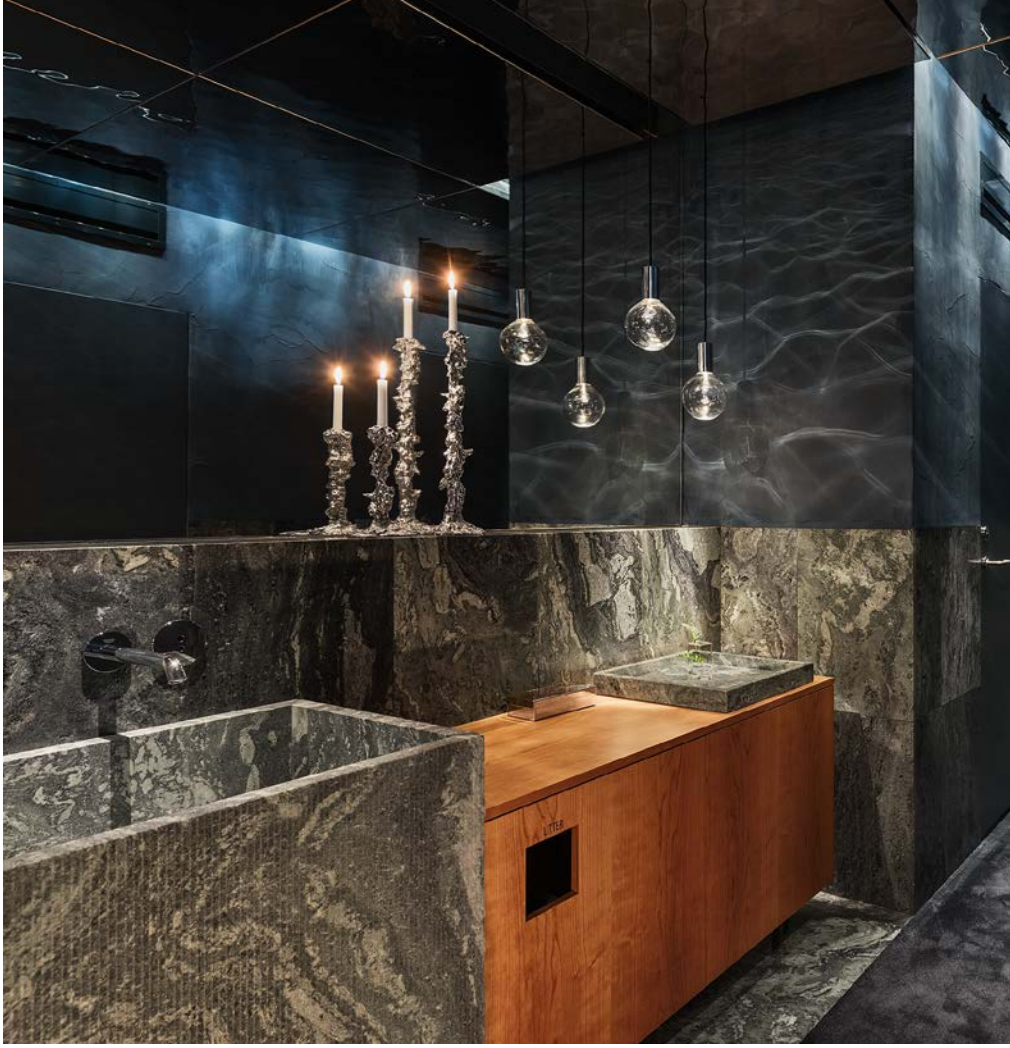

”Vi ville ha en undervattenskänsla när man kommer in på toaletten. Det ska vara som att dyka ner i en djuptjärn.”

EN STOR DEL av processen för att hitta rätt i material och inredningsdetaljer var möten med kökspersonalen och andra som skulle jobba i lokalerna.

– Under en del av dessa möten, när vi satt med Björn och de andra kockarna, kunde det komma olika små specialiserade leverantörer som ville att kockarna skulle köpa in deras råvaror. Jag kommer speciellt ihåg en liten farbror som kom med lite svampar i en korg. Kockarna skar upp och smakade på svampen innan de bestämde sig för om han kunde bli en framtida leverantör.

Noggrannheten var också viktig när de skulle välja stentyp till bänkar, hyllor och golv i det så kallade vardagsrummet. Där får gästerna ett glas champagne och en guidning genom kvällens meny.

– Björn Frantzén var noga med att han ville ha en sten med tillräckligt hård yta. Han hade haft kalksten i någon tidigare restaurang, som snabbt blivit fläckig av olika syror som används vid matlagning.

– Nu såg vi till att kockarna fick stenprover, som de testade med citron, Coca-Cola och ketchup för att se att inget bet på stenen. De valde slutligen en brasiliansk kvartsit, säger Helena Eliason.

DET ANDRA STORA stenprojektet i restaurangen var toaletterna, som skapades utifrån en spännande vision.

– Vi ville ha en undervattenskänsla när man kommer in på toaletten. Det ska vara som att dyka ner i en djuptjärn.

– Vi hittade snabbt Brännlyckan från Borghamnsten. Med sina grå och gröna skiftningar ger den en känsla av att vara mitt i vattnet, i havet, säger Lisa Grape.

Handfatet på toaletten är imponerande med ett kraftfullt uttryck i räfflad marmor. Inledningsvis fanns planer på en ännu maffigare pjäs.

– Vi hade först en idé om att handfatet bara skulle vara ett hål i en stor stenklump, som om vi verkligen var på botten av en skogstjärn. Men vi fick snart klart för oss att golvet, fyra trappor upp, knappast skulle hålla för ett massivt stenblock.

– Slutligen var det vår stenleverantör Valter Eklund som föreslog den skrovliga ytan till handfatet. Eftersom vi har använt samma uttryck med grovhuggna ytor på träborden i restaurangen passade det robusta handfatet väldigt bra, säger Helena Eliason. ■

Trots tiodubblad yta tar Frantzén fortfarande bara emot 23 gäster per kväll. Här i vardagsrummet får de en introduktion till kvällens meny.

Toaletten är som en djupdykning i en tjärn av Brännlyckemarmor. Handfatets räfflade sida korresponderar väl med matsalens robusta bordsskivor.

Matsalen. Kockarna testade tåligheten noga – med hjälp av Coca-Cola, citron och ketchup – innan man valde sten till bänkar, hyllor och vissa golv.

Projekt: Restaurant Frantzén, Stockholm.
Inredningsarkitekt: Lisa Grape, Helena Eliason och Ida Wanler, Joyn Studio.
Stenleverantörer: Borghamnsten och Valter Eklund.
Stenentreprenör: Valter Eklund.

BALANS-KONSTNÄREN

Från barndomens stenbrott till Nationalmuseum. Kalkstenen har alltid varit en del av Gert Wingårdhs liv och arkitektur. – Det är ett material som alltid fungerar, oavsett åt vilket håll man vill dra inredningen, säger han.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

Gert Wingårdh har allt mer klivit in i rollen som arkitekturens folkbildare. Han dyker upp i olika sammanhang, öppnar sitt hem för tv-tittarna och guidar runt i och kommenterar husdrömmar, allt med en tillbakalutad auktoritet som påminner om när Leif GW Persson uttalar sig i olika rättsfall.

Men till skillnad mot den pensionerade krimprofessorn är Gert Wingårdh i högsta grad fortfarande operativ på fältet.

Arbetet med Nationalmuseum har på kort tid blivit en publiksuccé som överstigit alla prognoser och belönats med mängder av arkitektpriser, däribland Stenpriset. Samtidigt har Gert Wingårdh tidigare utmärkt sig med uttalanden som ”Jag vill inte rita nya hus som liknar äldre tiders.”

Men det betyder inte att han har undvikit projekt där restaurering varit en stor del av huvudspåret.

– Nej, inte alls. Vi stod till exempel inför många liknade utmaningar när vi under 90-talet arbetade med kvarteret Tigern mittemot Rosenbad, med delar från både 1700-talet och 1800-talet. Vi renoverade, förnyade och glasade över en gård.

Arbetet med Nationalmuseum har varit en balansakt mellan tradition och förnyelse, med sikte på den ursprungliga visionen, signerad den tyske arkitekten Friedrich August Stüler, och där svenske Fredrik Wilhelm Scholander stod för den invändiga gestaltningen.

– En stor del av arbetet har varit just den rumsliga närvarokänslan, att återskapa miljöer och släppa ljuset tillbaka in i delar som museet förlorat kontakten med, just för att de inte tagits i anspråk under så lång tid, förklarar Gert Wingårdh.

– När vi öppnade alla igensatta fönster – drygt 300 – blev det uppenbart hur enkelt förklarat huset en gång varit, och att det rent praktiskt gick att få fram 20-30 procent mer tillgänglig yta.

Ur besökarens perspektiv har de två ljusgårdarna, med den magnifika glaskupolen i taket som även fungerar som ljuddämpare, verkligen gett museet dess öppna karaktär. Kombinerade med de nya för ventilations- och klimatanläggningarna, dolt insprängda i berget under ljusgårdarna, utgör de bokstavligen museets lungor och bildar ett slags plaza.

Även logistiken som styr flödet av människor både inomhus

Nationalmuseum belönades med Stenpriset 2018. Wingårdh Arkitektkontor och Wikerstål Arkitekter låg bakom moderniseringen, som enligt juryn ”löst upp gränser mellan epoker och fogat samman visioner för varje tid”.

Svensk kalksten är ett återkommande material i många av Wingårdhs projekt.

”Stenens fördelar när det handlar om underhåll gör att den alltid kommer tillbaka.”

och utomhus har förbättrats radikalt, även om köerna varit långa i samband med nyöppningen. De gigantiska hissarna har blivit museets stora pulsåder och det nya kapprummet i bottenvåningen är en efterlängtad mellanstation för besökaren, på väg till eller från museet.

– Kort sammanfattat kan man säga att vi har återställt museets enkelhet till Stülers ursprungliga vision, släppt in ljuset och tillfört byggnaden avancerad och modern teknik som knappt är märkbar för besökaren, säger Gert Wingårdh.

Det oväntat stora publiktrycket efter invigningen har, i kombination med gratisentrén, fått museet att slå larm om ett underskott i verksamheten, och man har äskat om 30 miljoner kronor extra för att klara ökade kostnader.

– Som tillskyndare av kultur i samhället blir jag glad att så många har sökt sig dit. Det borde även ge politikerna råg i ryggen, att vilja investera i liknande projekt, säger Gert Wingårdh.

Tillbyggnaden *Liten*, som ska komplettera Liljevalchs konsthall på Djurgården i Stockholm, är ett annat exempel på Wingårdhs pågående projekt där tradition och förnyelse ska balanseras. Det finns paralleller till arbetet med Nationalmuseum: befintliga miljöer ska återställas, dagsljus och utrymmen ska utnyttjas bättre, inte minst av arbetsmiljöskäl. Bland annat har köksutrymmena i Blå Portens restaurangdel varit undermåliga.

Entrén mot Djurgårdsvägen ska fortfarande vara konsthallens ansikte mot världen. Samtidigt är det ingen tvekan om att Liten – gjuten som ett fyrkantigt betongblock – kommer att uppfattas som just ett komplement i Falkenbergsgatans längdriktning.

– Problematiken har varit tillbyggnadens storlek: hur stor den kan vara, hur mycket av den gamla fasaden som vi kan täcka för, och hur låg den kan vara i förhållande till ursprungsbyggnaden.

När allt är klart ska Liten i två våningsplan spegla ursprungsbyggnaden och öka utställningsytan från 800 till 1 200 kvadratmeter. Arbetet med att bereda mark pågår. Vid utgrävningarna har flera fynd gjorts, bland annat ett gammalt skeppsvrak som tros vara från 1600-talet.

Natursten är ett material som återkommer i de flesta av Wingårdhs projekt.

– Ja, och vi är stora anhängare av svensk kalksten, och använder helst lokala material som bland annat norsk skiffer, säger Gert Wingårdh.

Vad skulle du säga utmärker användningen av natursten inom svensk arkitektur de senaste 10–20 åren, inte minst när det kommer till inredning?

– Beständigheten har blivit allt mer uppskattad. Vi använder själva gärna kalksten vid entréer. Det är ett material som alltid fungerar, oavsett åt vilket håll man vill dra inredningen. I botten finns en ärlig tradition som går tillbaka till kyrkorna på Västgötaslätten på 1300-talet och trapporna i Gamla stan – och som fortsätter fram till våra dagar. Det är faktiskt lite som att ha kontakt med evigheten.

Hur har den synen satt sig i människors medvetande och vardag, som du bland annat möter i *Husdrömmar*?

– Jag kan tyvärr inte påminna mig om ett program i serien där man verkligen har arbetat med natursten fullt ut. Istället väljer många ofta klinker eller andra keramiska material, vilket jag kan tycka är lite synd. När det gäller köksmiljöerna i *Husdrömmar* förekommer en hel del sten, där är tendensen mindre vit marmor och mer inslag av till exempel grön Kolmårdsmarmor.

– Jag ser även många andra tendenser som talar för natursten. Vi arbetar till exempel med Nobis Hotel i Köpenhamn där vi använder natursten i spa-avdelningens väggar, tak och bänkar. Det blir som en naturstensgrotta. Första gången jag såg något liknande var Rothschilds nya bank i London, som fick ett undertak i travertin.

Just nu ser vi många exempel på trä och betong inom inredning, håller stenen på att trängas undan?

– Nej, det tycker jag inte. Stenens fördelar när det handlar om underhåll gör att den alltid kommer tillbaka. Ett aktuellt exempel på naturstenens popularitet är planerna på att bygga Skandinaviens högsta byggnad i Brande på Jylland, där ska ett rutnät av natursten rama in fönstren.

Vad vill du se från branschens sida?

– Det har alltid varit en tillmötesgående industri, med samarbetsvilliga människor. Däremot har man kanske inte varit så innovativ. Jag var i ett stenbrott för någon månad sedan, och det är slående hur likartad produktionen är med den jag mötte redan som ung. Men det är alltid lika roligt att komma på besök till ett stenbrott, man får alltid nya idéer om vad man kan göra. Det är fascinerade hur mycket man kan göra med sten. ■

Vår jämtländska kalksten är tuktad av Moder Jord under en knapp evighet. Därefter har vi bearbetat den till ett vackert, beständigt och miljövänligt naturmaterial. Vilken tur att vi har den på lager.

DALA

www.dalasten.se

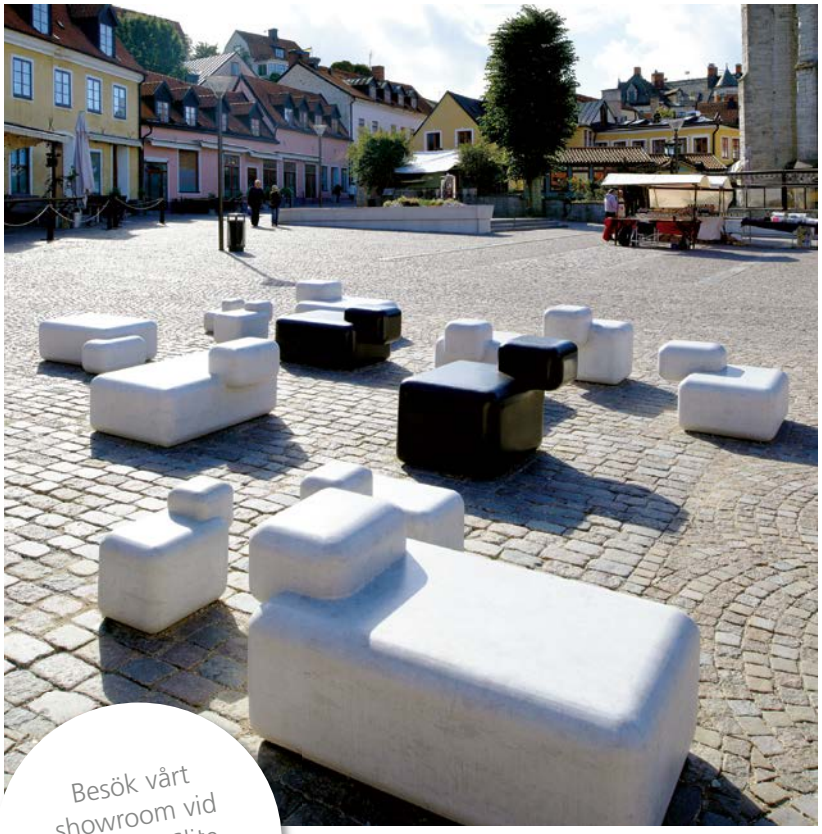

Gotländsk kalksten

Naturligt vacker sten bearbetad till golv, fasadsten, bänkskivor och fönsterbänkar. Grovt bearbetad till marksten, handhuggen mursten och annan trädgårdssten.

SLITE STENHUGGERI AB
Box 52, SE-624 22 Slite
Tel. +46 (0)498 22 03 49
Fax +46 (0)498 22 22 50

Besök vårt showroom vid hamnen i Slite.

VÄLKOMMEN!

www.slitesten.se

Ottaskiffer. Bilden tillhör JM och är en visionsbild för Fyrtornet Dalénum på Lidingö som byggs 2019.

Det som gör Nordskiffer så speciellt är inte att de säljer det mest miljövänliga fasadmaterialet*, som dessutom är ett naturmaterial som är färgbeständigt och underhållsfritt, har livslängd på ca 200 år, är mycket resistent och utmärkt på havsnära fasader och i salta vindar. Det är inte heller att skiffer är vackert, ger en lätt fasad (från 20 kg/m2) eller att det är enkelt att montera. Det är inte att skiffer, som Nordskiffer missionerat om och utbildat arkitekter och byggare i de senaste 15 åren, är bland det mest ekonomiska material man kan ha på fasad. Det är inte ens att de varit drivande inom social hållbarhet i byggbranschen och att alla medarbetare är utbildade i mänskliga rättigheter. Nej, det som gör Nordskiffer speciellt är de som jobbar här som är så kunniga, engagerade och generösa med sin kunskap. Som Björn t.ex.**

PS. Från och med 2019 finns showroom i ett alldeles eget skifferhus på Bobergsgatan 75 i Norra Djurgårdsstaden i Stockholm.

*se studien vid Miljö- och Energisystem, Institutionen för Teknik och Samhälle, Lunds Tekniska Högskola. Koch, K. & Lindeberg, K. (2016) "Miljömässigt hållbara material för bostadshus"
**Nordskiffer var pilotföretag i Byggvarubedömningens nya enkät för social hållbarhet.

nordskiffer®
GEDIGNA NATURMATERIAL

www.nordskiffer.com, info@nordskiffer.com
tel: 042-33 13 98, Höganäs

P-hus med ambitioner

Parkeringshuset Parkaden har fått en tydligare koppling till NK med hjälp av en trio svensk marmor.

– Det är inte ofta man arbetar i projekt som har den här ambitionsnivån i fråga om material och utförande, säger Jonas Ericsson på Strategisk Arkitektur.

TEXT **PEDER EDVINSSON** FOTO **DAN SJUNNESSON**/STUDIO CA

Varuhuset Nordiska Kompaniet på Hamngatan i Stockholm har efter att huvudbyggnaden stod klar 1915 byggts till vid ett flertal tillfällen. På 1960-talet gjordes en tillbyggnad längs Regeringsgatans östra sida fram till Smålandsgatan, som då löpte ända till Malmskillnadsgatan, och på 1970-talet byggde man helt sonika igen Smålandsgatan mellan Norrlandsgatan och Regeringsgatan för att bland annat skapa en ny entré till NK.

Parkeringshuset Parkaden, på den västra sidan av Regeringsgatan, uppfört 1962–65, blev också en del av NK och täppte till Smålandsgatan upp till Malmskillnadsgatan.

DET VÄLDIGA BETONGHUSET ritades av arkitekten Hans Asplund och var en del av cityomvandlingen som förändrade och moderniserade den här delen av Norrmalm. Tanken var att ett 20-tal parkeringshus skulle byggas i centrala Stockholm, men bara ett fåtal förverkligades: Parkaden, med plats för 800 bilar, är det enda som finns kvar.

Nu har Parkaden getts en ännu tydligare koppling till resten av NK genom att entrédelen gjorts om. Fastighetsägaren Hufvudstaden har gett Strategisk Arkitektur i uppdrag att utveckla och omvandla NK för framtiden, och byrån har under ett antal år uppdaterat bland annat varuhusets servicecenter och kundtoaletter samt skapat såväl juvelsalong som champagnebar i huvudbyggnadens gatuplan.

– Det är inte ofta man arbetar i projekt som har den här ambitionsnivån i fråga om material och utförande. Hufvudstaden har inställningen att det nya ska hålla riktigt länge, både vad gäller gestaltning och det tekniska. När det kommer till stenen handlar det om ett hantverk som knappt finns längre, säger Jonas Ericsson, kundansvarig arkitekt på Strategisk Arkitektur.

HELA NK ÄR ETT naturstenspalats. Fasaden består av krysshamrad Hunnebostrandsgranit och skyltfönsterbröstningarna av polerad Vångagranit. Vid 1960-talets tillbyggnad använde man samma material.

Interiören utgörs till stor del av olika sorters svensk marmor – Ekeberg, Brännlyckan och Kolmården – och i nya Parkaden återkommer dessa stenar.

– Vi får arbeta med en klassisk materialpalett. Vi har använt Ekebergsmarmor till golv och väggbeklädnad, och intill rulltrappan, ner mot den nya

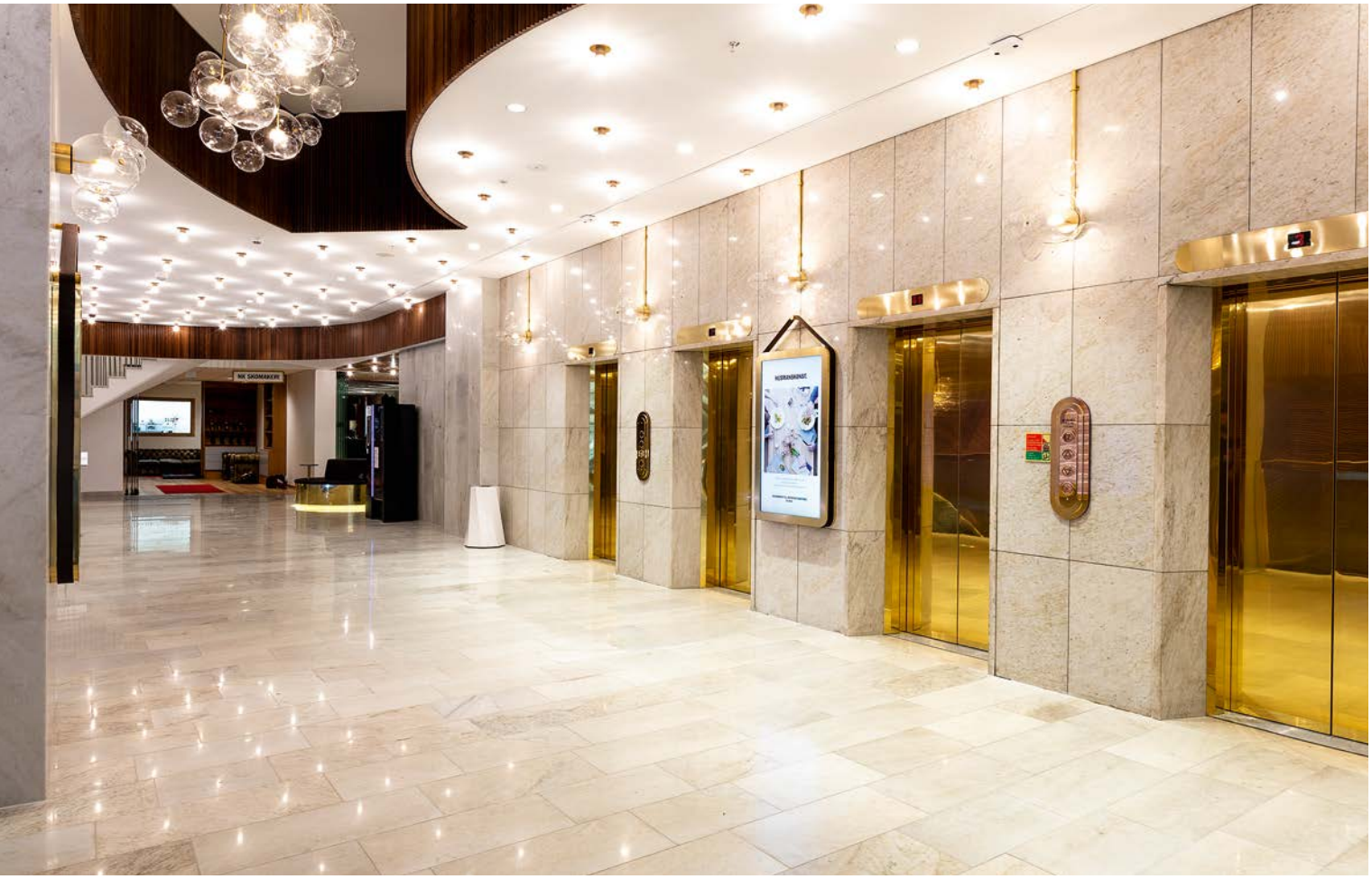

”Man ska uppleva det som om man har öppnat en dörr och inte riktigt är säker på om man kommer in i ett nytt rum eller om man har varit där förut.”

saluhallen och förbindelser till resten av varuhuset, löper den mörkare Brännlyckan. Parkaden hade tidigare också ganska slutna fasader, med den öppna planlösningen får man nu en tydlig visuell koppling över Regeringsgatan, säger Jonas Ericsson.

ALLA TILLBYGGNADER bär spår av sin tid. I Parkaden är det tydligaste tecknet på samtid den träpanel som täcker en av väggarna. Askvirket som använts har mörknat av värmebehandling och har ett mönster som för tankarna till NK:s klassiska logotyp, och ger väggen liv när ljuset faller på det. Men tanken är inte att Parkaden enbart ska andas modernitet.

– Man ska snarare uppleva det som om man har öppnat en dörr och inte riktigt är säker på om man kommer in i ett nytt rum eller om man har varit där förut, säger Jonas Ericsson.

I EN TID DÅ NÄTBUTIKER har skapat stor konkurrens i handelssegmentet menar Jonas Ericsson att det är den rumsliga upplevelsen av fysiska butiker och varuhus som gör att en kund väljer att gå ut på stan och handla, i stället för att knappa hem en vara på datorn.

– Det är genom att iscensätta upplevelser som den typen av handel kan särskilja sig. Och att som i NK:s fall genom materialval anknyta till historia och tradition som en handelsplats på nätet aldrig kan få. ■

Projekt: NK Parkaden, Stockholm.
Beställare: Hufvudstaden.
Arkitekt: Strategisk Arkitektur.
Stenleverantör: Borghamnsten.
Stenentreprenör: Stenmagasinet.

FOTO: PÅL REIJER

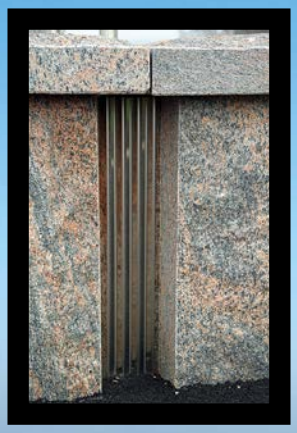

GRANUM STENPRODUKTER

Natursten för interiöra, exteriöra och offentliga miljöer.

info@granumstenprodukter.se
tel: 044-620 10 10
www.granumstenprodukter.se

Granum Stenprodukter AB

Stenindustrin redo möta framtidens hållbarhetskrav

Svensk stenindustri har i årtionden arbetat för rättvisa konkurrensskäl, med social hållbarhet som ett av de starkaste argumenten.

– Vi ser Agenda 2030 som ett kvitto på att vi hela tiden har haft rätt, säger Kai Marklin, ordförande i Sveriges Stenindustriförbund.

TEXT **PEDER EDVINSSON** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

– MÅLEN I AGENDA 2030 ligger helt i linje med de hållbarhetsfrågor som svensk stenindustri driver sedan länge, inte minst de sociala frågorna, säger Kai Marklin.

Han syftar bland annat på tre enkätundersökningar som förbundet har skickat ut till landets kommuner sedan 2011, och där man har frågat inköpsavdelningarna vilka etiska och sociala krav som ställs när de upphandlar natursten.

– Kommuner som inte ställer krav gynnar oseriösa stenföretag som struntar i livsviktig skyddsutrustning och inte lever upp till ILO:s* konventioner om grundläggande rättigheter i arbetslivet, säger Kai Marklin och fortsätter:

– Etiska och sociala krav kan låta abstrakt, men det handlar om att ställa krav på högst konkreta saker som rätt skydd och utsugsutrustning. Gör man inte det får stenarbetaren som drabbas av stendammslunga betala mellanskillnaden.

SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUND har även utarbetat egna rekommendationer för att lyfta frågan om ansvaret för social hållbarhet.

– Vi har bland annat tagit fram dokumentet *Branschens förhållningssätt till importerad natursten*, där vi har satt upp ett förhållningssätt som medlemsföretagen jobbar efter, säger Kai Marklin.

Han understryker att natursten i allmänhet, och närproducerad natursten i synnerhet, även är ett bygg- och anläggningsmaterial som verkligen är ”hållbart”.

– En fasad eller en inredningsdetalj i natursten håller ofta längre än vad byggnaden i sig gör.

FÖRBUNDETS ARBETE har också gett resultat. Nyligen blev till exempel Uppsala den första kommunen i landet som ställde kvantitativa klimatkrav vid upphandlingen av natursten. Stenprofessorn Kurt Johansson biträdde kommunen med att ta fram förfrågningsunderlaget. Med hjälp av tidigare LCA-studier har man skapat ett ”klimatverktyg” med tydliga gränsvärden.

– Inom förbundet diskuterar vi nu också projekt som rör ursprungsmärkning och certifieringar. Det finns ett stort intresse för dessa frågor bland medlemmarna, säger Kai Marklin. ■

* International Labour Organization (Internationella arbetsorganisationen) är FN:s fackorganisation där regeringar, arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer samarbetar. ILO:s grundläggande mål är att bekämpa fattigdom samt att främja social rättvisa.

KÄLLA: SVENSKA ILO-KOMMITTÉN

Svenska företag kan i dag visa upp världens bästa arbetsmiljöer inom stenbrytning. Bild från Hallindens stenbrott i Skarstad.

AGENDA 2030 – BAKGRUND, UTMANINGAR & MÖJLIGHETER

ÅR 2015 ANTOG FN:S generalförsamling resolutionen Agenda 2030 för hållbar utveckling. Den omfattar alla 193 medlemsländer, som förbinder sig att arbeta för en socialt, miljömässigt och ekonomiskt hållbar värld till år 2030. Agendan består av 17 mål och 169 delmål, som ska leda fram till de övergripande målen: att avskaffa extremfattigdom, minska världens ojämlikheter och orättvisor, främja fred och rättvisa samt lösa klimatkrisen.

År 2016 bildades i Sverige Agenda 2030-delegationen med regeringens uppdrag att ta fram en övergripande handlingsplan, sprida information och kunskap om agendan och förankra den i samhället. Delegationen består av tolv ledamöter med bred kompetens och erfarenhet av arbete med frågor som rör bland annat mänskliga rättigheter, klimat och miljö, kommuner, myndigheter, näringsliv, civilsamhälle och forskning.

INGRID PETERSSON, till vardags generaldirektör på det statliga forskningsrådet Formas, är delegationens ordförande. I mars 2019 presenterades delegationens slutbetänkande med förslag på hur arbetet ska fortsätta fram till 2030.

– Vårt arbete kan därmed vara avslutat, eller så får vi ett tilläggsdirektiv och fortsätter. Men poängen är att det nu bland annat handlar om att få företag att jobba vidare med frågorna i sin verksamhet, säger Ingrid Petersson.

Intresset för Agenda 2030:s innehåll varierar, konstaterar hon.

– Vissa kommuner och branscher har kommit långt, andra har knappt börjat.

Hon liknar Agenda 2030 vid ett stort pussel där FN och medlemsländerna bidrar med kantbitarna. Resten ska läggas av hela samhället. Näringslivet tillhör dem som sitter med flest bitar.

– Det är positivt att företagen är villiga att delta, där tror jag att en avgörande del är att det finns långsiktiga spelregler vad gäller energipriser, skatter, kemikalieanvändning och annat.

Samtidigt påpekar hon att det behövs tid för omställning:

– Det är uppenbart att helt nya affärsmodeller krävs, och det är svårt att bara ställa om. Ingen kunde till exempel ana att Uber eller Airbnb skulle bli störst i sina respektive branscher, trots att de inte äger bilar eller rum.

DESIGNPROCESSEN ÄR en viktig del i produktionen av hållbara produkter. Där kan man välja att använda material som har tagits fram på ett hållbart sätt, som natursten. Men man kan även planera för hur produktens olika beståndsdelar ska hanteras när de så småningom ska återvinnas eller återbrukas.

Ikea, till exempel, har som uttalade mål att vara klimatpositivt och att alla företagets produkter ska vara cirkulära år 2030.

Men det svåra är egentligen inte att designa och konstruera utifrån ett cirkulärt tänk, uppger flera tillverkare. Utmaningen ligger i att vända på systemet, att hitta en lösning på logistiken där produkter ska tillbaka från kunden till fabriken.

Hos köksproducenten Nobia (som står bakom Marbodal med flera varumärken) är medarbetarnas förståelse för hur de globala utmaningarna påverkar verksamheten viktig.

– Som en stor aktör kan vi genom våra materialval, leverantörsrelationer och vår produktutveckling främja en mer hållbar användning av resurser, inte bara på våra egna marknader utan också i leverantörsledet, säger Nobias hållbarhetschef Amanda Jackson.

Hon ser de globala målen både som en möjlighet och en nödvändighet:

– Det skulle medföra affärsrelaterade risker för oss att inte arbeta för att möta befintliga och förväntade kundkrav. Sedan tror jag inte att de globala målen ska värdesättas utifrån huruvida de bidrar till affärsmöjligheter eller inte. Vi alla måste bidra till målen oavsett. ■

FOTO: ELISABETH OHLSON WALLIN

FOTO: PÅL SVENSSON

Ur ett diabasblock med en ursprungsvikt på 18 ton har *Infinite Eight* tagit form. Den färdiga skulpturen väger 4 ton. I mars skeppas verket till Alabama i USA.

Svensson tar en evig sväng till Alabama, USA

DEN GÖTEBORGSBASERADE skulptören Pål Svensson, belönad med Stenpriset 2016, blir alltmer etablerad i USA.

– Jag är numera knuten till galleristen Dennis Rosenthal i Chicago, som har förmedlat större offentliga arbeten, bland annat ett 3 meter högt verk i diabas placerat i Chicago River North, säger han.

Tidigare har ett flertal av hans verk placerats i östra USA, ett resultat av ett tidigare samarbete med en gallerist i New York. Svenssons skulpturer finns bland annat att beskåda på Long Island, Rhode Island och Manhattan.

– Just nu håller jag på att färdigställa verket *Infinite Eight*, en stenskulptur i diabas, 230 centimeter hög och 4 ton tung, som ska ingå i samlingarna på ett konstmuseum i Auburn, Alabama.

Verket har en privat amerikansk sponsor, och motivet är evighetssymbolen, det klassiska möbiusbandet.

– Jag har konstruerat en skulptur med fyra sidor, som genom vridning 90 grader består av en oändlig yta. Resultatet är chockerande! Det fyrkantiga stenblocket har låtit sig formas till mjuka dynamiska linjer med generösa öppningar. Man får en känsla av berg- och dalbana i ständig rörelse!

Verket tog tio månader att färdigställa.

– Det har varit en oerhört komplicerad process. Till min hjälp har jag haft ett stenhuggeri i Östfold i Norge som har en mycket avancerad diamantlinsåg.

Infinite Eight står nu i Pål Svenssons ateljé i centrala Göteborg och ska skeppas till Alabama i mitten av mars.

TEXT **PETER WILLEBRAND**

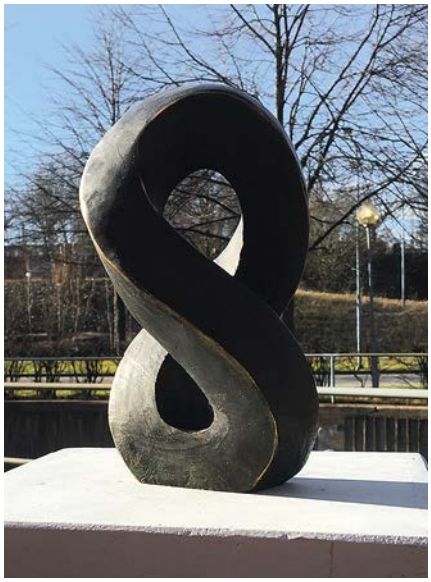

Modell i mindre skala som ger en bra bild av hur slutresultatet kommer att bli, när *Infinite Eight* väl är på plats i upprest läge.

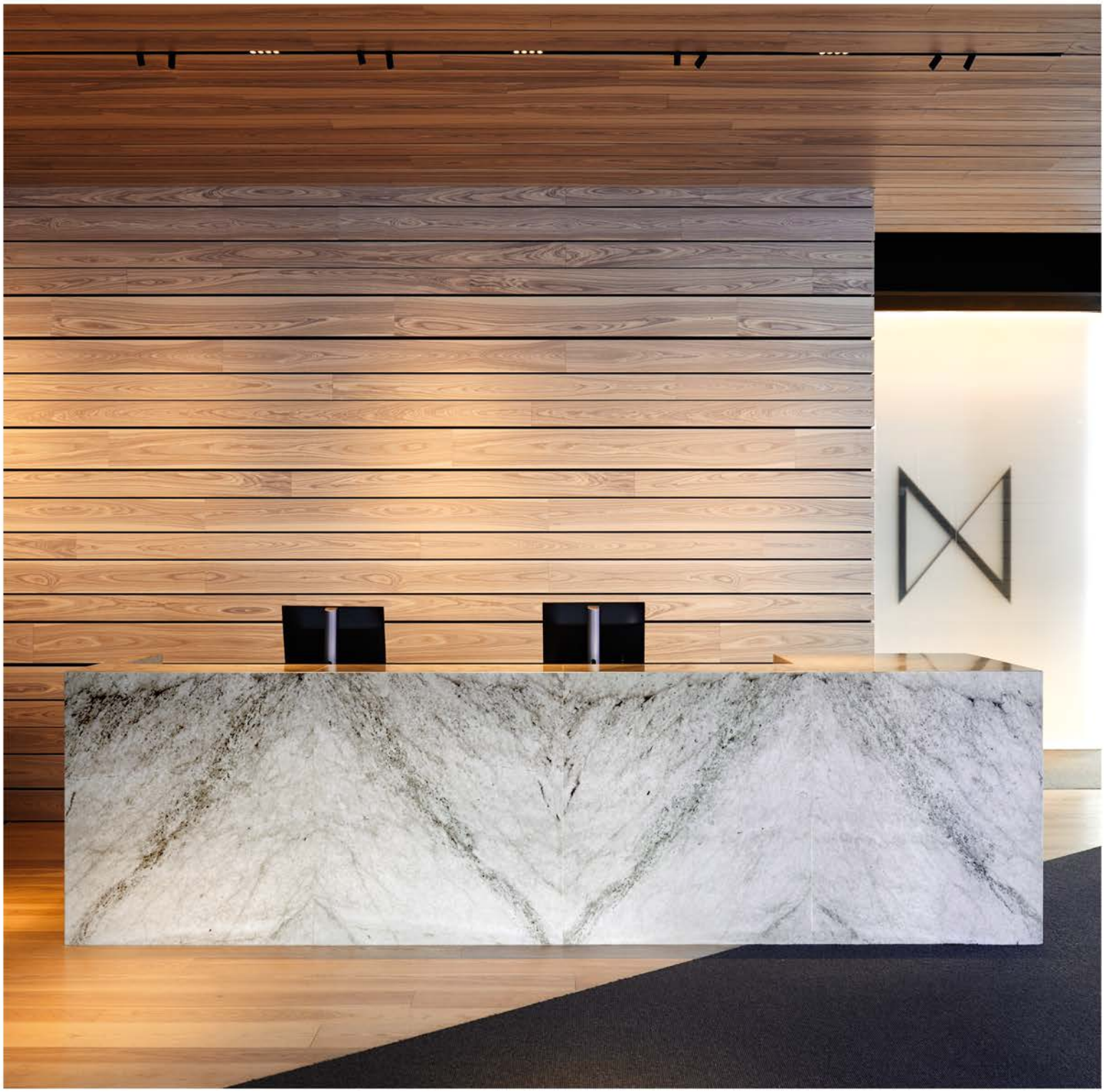

BORGHAMNSTEN

Svensk natursten. Exklusiv. Tidlös.

WWW.BORGHAMNSTEN.SE

KRÖNIKAN **JÖRGEN LUNDGREN**

FOTO: ANNA RUT FRIDHOLM

Historien ger oss rätt

Det är lätt att få känslan av att vara född in i branschen. Att det skulle vara ett självklart val att välja samma väg som tre generationer före gjort.

Så var det inte för mig.

Tvärtom hade jag helt andra tankar och ambitioner. De första seriösa idéerna handlade om att starta upp ett svenskt klädmärke, med fokus på preppy stil och svensk kvalitet.

Nästa tanke och idé var att studera juridik, med fokus på affärsjuridik. Men innan det skulle förverkligas ville jag göra en säsong med skidåkning – och då krävdes pengar.

En möjlighet att arbeta i ett stenbrott dök upp. Jag skulle överdriva om jag säger att det omedelbart sa ”klick”, men väldigt snart blev jag betagen av den vackra graniten och alla dess möjligheter.

Efter några år i stenbrottet var det dags att gå vidare och klara av studierna. Som en blixt från klar himmel kom då en möjlighet att få sköta försäljningen i stället. Jag såg framför mig alla spännande resor och möten, men framför allt möjligheten att arbeta med arkitekter, producenter och att försöka utveckla verksamheten.

Återigen valde jag att stanna kvar och arbeta med graniten.

”Beställare och kunder har återigen, precis som de gjorde för hundra år sedan, börjat sätta större värde på lokalproducerad sten. Det talas äntligen om miljöpåverkan och arbetsmiljö – på riktigt.”

Varje år blir det många mil och timmar i bil, flyg och på tåg för att hinna med alla besök. Samtidigt är det fantastiskt att få möjligheten att komma ut till kunderna och se deras behov och utmaningar på plats. Det ger en helt annan känsla än att få det beskrivet via mejl eller telefon.

Utmaningarna är ungefär desamma på de flesta marknader, men lösningarna skiljer sig. Glädjen över att se en nöjd kund är lika stor i dag som tidigare.

Förutom att få jobba på olika marknader har jag haft förmånen att göra det i ett familjeföretag med fantastiska medarbetare som varje dag gör sitt yttersta för att leverera produkter av högsta kvalitet.

Tillsammans med min far Tage och min bror Johan är vi ett exempel på den starka familjetradition och den kontinuitet som alltid har varit kärnan i svensk stenindustri.

Nu, med runt 23 år i branschen bakom mig, tillhör jag inte längre de unga och nya. Jag kan reflektera över en bransch som har förändrat sig kraftigt, och jag anar och hoppas att det bara är början.

Vi har gått ifrån att kunden fick söka upp leverantörerna till att arbeta mer proaktivt.

Beställare och kunder har återigen, precis som de gjorde för hundra år sedan, börjat sätta större värde på lokalproducerad sten. Det talas äntligen om miljöpåverkan och arbetsmiljö – på riktigt. I hela kedjan – från arkitekterna till beställarsidan – ställs högre och högre krav på sten med låg klimatpåverkan.

Och med en sådan historia som den vår bransch har att falla tillbaka på står vi redo att möta framtiden – starkare än någonsin.

JÖRGEN LUNDGREN
VD, HALLINDENS GRANIT

Nationalmuseum

Nationalmuseum

TIDLÖS ELEGANS

Månghundraårig tradition. Modern teknik. Hållbar produktion. Och förstklassigt hantverk.
Med natursten från Borghamns Stenförädling får du kvalitet och skönhet som varar i generationer.

Välkommen till oss!

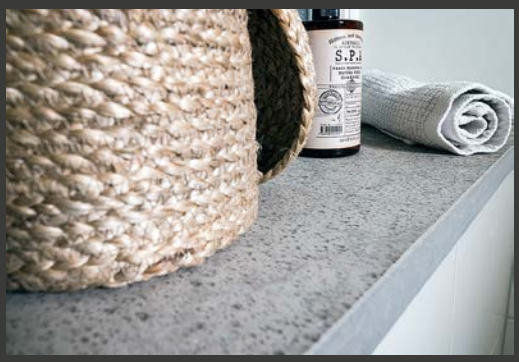

Borghamns Stenförädling AB
Stenvägen 6, 592 93 Borghamn
Tel. +46 (0)143-201 74
info@borghamns-stenforadling.se
www.borghamns-stenforadling.se

KOLMÅRDS MARMOR OY
BORGHAMNS kalksten

FOTO: ANNA RUT FRIDHOLM

KURT JOHANSSON är bergsingenjör och adjungerad professor i ämnet Natursten som bygg- och anläggningsmaterial på SLU.

KAI MARKLIN är arbetande ordförande i Sveriges Stenindustriförbund och Stenindustrins Forskningsinstitut.

I VARJE NUMMER SVARAR VÅRA EXPERTER PÅ FRÅGOR OM NATURSTEN. KURT GER SVAR PÅ SVÅRA PROFFSFRÅGOR, KAI VET HUR DU FÅR BORT RÖDVIN FRÅN KÖKSBÄNKEN.

HUR GÖR VI RENT MARMOR & GRANIT?

▼ Vi har granitbänkskivor i köket och ett bord av marmor. Har ni några tips när det gäller rengöring av dessa? Vi har frågat i olika affärer, men får väldigt varierande svar. Vi vill så klart inte förstöra stenen!

KAI SVARAR: Det som är viktigt att tänka på är att ni inte kan göra riktigt på samma sätt med granit som med marmor. Vi har tagit fram några faktablad som handlar om detta. Du hittar dem på *www.sten.se » Skötselanvisningar*. Lycka till!

Ladda ner alla våra skötselråd på Sten.se!

VAR SKA JAG SÄTTA KONSOLERNA?

▼ Jag ska byta fönsterbänkar. De nya fönsterbänkarna ska vara av granit och monteras på konsoler. Vilka mått ska det vara mellan konsolerna?

KAI SVARAR: Bredd och tjocklek påverkar givetvis svaret. Om ni till exempel har en fönsterbänk som är 150 millimeter bred och 20 millimeter tjock så ska maxavståndet mellan konsolerna vara 400 millimeter, och överhänget max 100 millimeter.

På sidan 59 i vårt häfte *Inomhus* hittar du en tabell där olika alternativ redovisas. Häftet hittar du på *www.sten.se » Stenhandboken*.

KORT OM STEN.SE

KAI INFORMERAR: Som ni säkert märker så hänvisar jag ofta till vår hemsida när det gäller frågor om natursten. Det är ett medvetet val för att öka kunskapen om vårt fantastiska material som finns samlat där.

Nu under våren är vi mitt uppe i en revidering av hemsidan, främst för att den ska fungera bättre i mobiler. Men vi fortsätter att distribuera Stenhandboken med mera på samma sätt som tidigare, bara med lite ny formgivning.

Bli alltså inte förvånad om du plötsligt när du går in på vår hemsida och känner: "Oj! Har jag kommit rätt?" Det har du! Du har bara kommit till till nya sten.se!

Så här kommer vår uppdaterade sajt att se ut. Välkommen!

Nominera till Stenpriset 2019

Det är dags att nominera ditt favoritprojekt till Stenpriset 2019. Priset belönar arkitekten bakom ett projekt i Sverige där natursten har använts på ett estetiskt, hållbart och nyskapande sätt!

– Det går mycket enkelt att nominera direkt på *Sten.se*. Senast 17 maj vill vi ha nomineringarna, säger Kai Marklin, ordförande Sveriges Stenindustriförbund.

Wingårdh arkitektkontor och Wikerstål arkitekter fick Stenpriset 2018 för arbetet med Nationalmuseum, en modernisering som löst upp gränser mellan epoker och fogat samman visioner för varje tid.

– Priset har genom åren lyft fram allt från hantverkets detalj till det stora projektet som förändrar en hel stadsmiljö, säger Kai Marklin.

! Nominera senast den 17 maj.

EXKLUSIVT EVENT MED
FOKUS PÅ INNOVATION
FÖR ARKITEKTER,
INREDNINGSARKITEKTER
OCH ANDRA FÖRESKRIVARE

ARCHITECT @WORK
SWEDEN

architect meets innovations

Stockholmsmässan
3 - 4 april 2019

UNIK UTSTÄLLNING
med fler än 200 nyheter, samtliga godkända av en svensk arkitektjury

NÄTVERKANDE
i en kreativ och inspirerande miljö

Fri entré vid online registrering med kod ST552

WWW.ARCHITECTATWORK.SE

Mediapartner
dezeen · scandinavian-architects.com Profiles of Selected Architects · Arkitektur · Archi Tonic

I samarbete med
Materialbiblioteket™ · Sveriges Arkitekter

Sponsorer
intra lighting · SSAB

BELGIUM · THE NETHERLANDS · LUXEMBOURG · FRANCE · UNITED KINGDOM · GERMANY · AUSTRIA · SWITZERLAND · ITALY · SPAIN · DENMARK · SWEDEN · NORWAY · TURKEY · CANADA

Fullsatt på årsmötet

Sveriges Stenindustriförbunds årsmöte hölls i Halmstad den 31 januari. Med 86 anmälda deltagare samlade mötet en betydande majoritet av branschen. TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **BJÖRN SCHOUENBORG**

– FÅ BRANSCHER KAN mäta sig med vår när det gäller engagemang och vilja att påverka, säger Kai Marklin, som omvaldes som ordförande för en ny tvåårsperiod.

När Sveriges Stenindustriförbund varje år samlas till årsmöte är det också en branschträff, vilket säkert bidrar till den höga uppslutningen.

Förutom själva årsmötet sammanträder även kommittéerna för de olika verksamhetsgrenarna inom stenindustrin, från gravvårdar till utemiljö. Dessutom hålls seminarier i aktuella ämnen, och nya forskningsresultat och ny lagstiftning presenteras.

– Vi är inne i en period där flera av våra stora forskningsprojekt under senare år avslutats eller håller på att avslutas. Därför gör vi en översyn av vilka nya projekt vi vill driva framöver, på egen hand eller i samarbete med andra. Frågefältet spänner över allt från teknikutveckling till många av de stora samhällsfrågor som just nu tangerar vår kärnverksamhet: hållbarhet – både i material och människa, säger Kai Marklin.

– Samtidigt ser vi hur flera av de frågor som vi arbetar med sedan länge nu får genomslag, som de LCA-analyser som har blivit ett sakligt argument för att välja svensk sten vid upphandlingar.

OM TEMPERATUREN på själva årsmötet ska ses som värdemätare på tillståndet i branschen kan man konstatera att konjunkturläget fortfarande verkar vara gott.

– Visst finns det anledning att ta signalerna från bostadsmarknaden på allvar, men vi ser från vår horisont ingen avmattning. Många medlemmar är involverade i stora projekt som sträcker sig flera år framåt, och bör klara en nedgång i konjunkturen, säger Kai Marklin.

MÅNGA MEDLEMSFÖRETAG har under de senaste åren även passat på att uppgradera sina maskinparker där digitalisering får ett allt större utrymme i produktionen.

– Även för oss som är inne i branschen är det häpnadsväckande vilka nya möjligheter som öppnar sig med den nya tekniken. Det är bara fantasin som sätter gränser, säger Kai Marklin. ■

Sveriges Stenindustriförbunds välbesökta årsmöte hölls på Hotell Tylösand utanför Halmstad.

GULDMEDALJ TILL MAGNUS BERGLUND

UNDER ÅRSMÖTET tilldelades Magnus Berglund, Petterssons Stenhuggeri, Sveriges Stenindustriförbunds guldmedalj för ”gagnerikt” arbete med att framhålla den svenska naturstenens betydelse.

Magnus Berglund är andra generationen i familjeföretaget som funnits i Trollhättan sedan 1952. Han sitter i förbundets gravvårdskommitté och är även engagerad i samarbetsorganet Centrala Gravvårdskommittén (CGK), där han bland annat har medverkat till att ta fram nya anvisningar för gravstenarnas säkerhet.

– Magnus är en stark representant för vår bransch, och mycket uppskattad av Svenska kyrkan för sin förmåga att lyssna och hitta konstruktiva lösningar, motiverade stenprofessor Kurt Johansson, som sitter i medaljnämnden.

Kulturbyggnader

Renovering och montering av natursten på kyrkor, slott och gamla byggnader.

NÄRKE STEN

Narkesten.se

TIDLÖS ELLER **TRENDIG?**

VI HAR **STENLÖSNINGAR** FÖR **ALLA BEHOV**

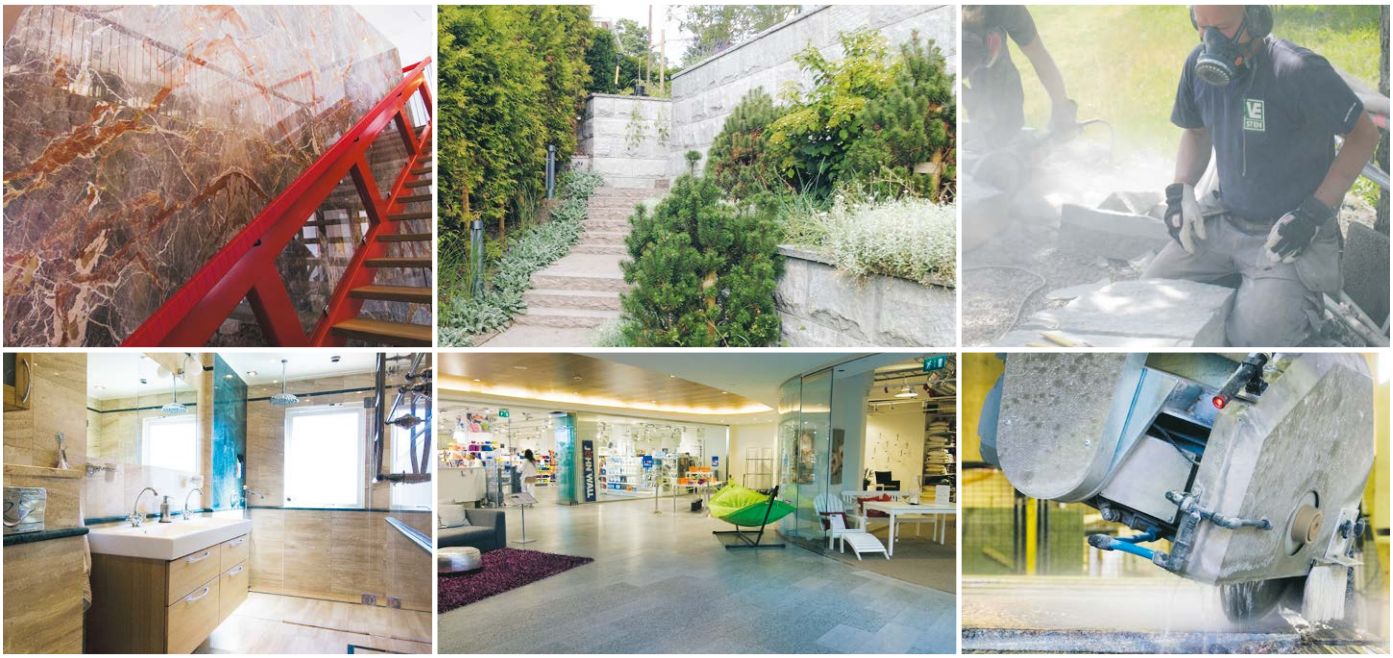

Valter Eklund Stenentreprenader AB är ett specialistföretag som utför alla typer av stenarbeten och stenentreprenader. Bland annat golv, fasader, trappor, badrum, kök, markbeläggningar, murar m.m.

VE Sten AB med import och egen verkstad. Tillverkar, tillhandahåller och säljer alla typer av stenmaterial. Bland annat golv, väggplattor, gat- & kantsten, markhällar, fönsterbänkar, bänkskivor för kök och badrum, trappor, beklädnader, fasader, murar m.m.

KUNSKAP OCH TRADITION SEDAN 1938

VALTER EKLUND KONCERNEN
Korgvidegränd 5-7, 162 44 Vällingby
Tel: 08-38 03 30, **Fax:** 08-38 56 38
Mail: info@ve-sten.se **Hemsida:** www.ve-sten.se

BORGHAMNSTEN AB
Borghamnsvägen 3
SE-592 93 Borghamn

Tel: +46 143 20 210
Fax: +46 143 20 233
info@borghamnsten.se
www.borghamnsten.se

Ekebergsmarmor • Brännlycke-marmor • Borghamnskalksten. Fasader, golv och trappor m m för såväl inne- som utemiljöer.

NILSSONS STENHUGGERI & GRAVVÅRDSFABRIK AB
Industrivägen 17
SE-294 39 Sölvesborg

Tel: +46 456-155 55
info@nilssonssten.se
www.nilssonssten.se

Yrkesskicklighet, kunskap och erfarenhet sedan 1901.

DALA STEN AB
Kalkbruket
521 62 Stenstorp

Tel: +46 500 451 132
info@dalasten.se
www.dalasten.se

www.dalasten.se

Sten för interiör och exteriör. Golvplattor, fönsterbänkar, bänkskivor, trappor, fasad och marksten.

NORDSKIFFER AB
Verkstadsgatan 2 B
SE-263 39 Höganäs

Tel: +46 42 33 13 98
info@nordskiffer.com
www.nordskiffer.com

Experter på skiffer för fasad, golv, tak och mark.

GRUVTEKNIK AB
Saxdalsvägen 2
SE-771 65 Ludvika

Tel: +46 240 374 95
Fax: +46 240 376 58
info@gruvteknik.com
www.gruvteknik.com

Nya och begagnade maskiner samt reservdelar för borrning, kilning och sprängning i berg.

NORRKÖPINGS STENINDUSTRI AB
Box 120 52
SE-600 12 Norrköping
Tel: +46 11 12 13 80
Fax: +46 11 10 19 12
info@stenindustri.se
www.stenindustri.se

Vi levererar och monterar: granit – kalksten – marmor – skiffer – gravvårdar.

VILL DU OCH DITT FÖRETAG OCKSÅ SYNAS HÄR?

Kontakta Kai Marklin
Tel: +46-(0)70 594 71 95
annons@sten.se

NÄRKESTEN ENTREPRENAD AB
Box 62
SE-692 21 Kumla
Tel: +46 19 58 25 20
Fax: +46 19 58 19 90
mail@narkesten.se

Stenhuggning – restaurering – montering. Utför allt inom branschen i hela Norden.

MATEK AB
Norra Zinkgatan 3
SE-271 39 Ystad

Tel: +46 411 55 57 25
magnus.lasson@matek.se
ola.randefalk@matek.se
www.matek.se

Diamantverktyg & maskiner för sten & betong.

ORSA STENHUGGERI AB
Gruvbacksvägen 4
SE-794 91 Orsa

Tel: +46 250-550 330
info@orsasten.se
www.orsasten.se

Bryter och bearbetar Orsasandsten till byggnadssten, fasadsten, restaurering mm. Tillverkar och levererar gravvårdar.

NA STENTEKNIK AB
Sirbo 160
SE-693 94 Åtorp

Tel: +46 730 41 90 60
per@nastenteknik.se

NY ÄGARE – SAMMA KRAMLOR!

PERSSONSTEN
Yxhultsvägen 44
SE-692 72 Kumla

Tel: +46 19 57 29 00
Fax: +46 19 57 25 43
info@perssonsten.se
www.perssonsten.se

Stenhuggeriet med yrkeskunskap.

SJÖSTRÖM STENFÖRÄDLING AB

Kalkstensgatan 1
SE-387 92 Borgholm
Tel: +46 485-56 15 50
Fax: +46 485-56 31 38
info@sjostromsten.se
www.sjostromstenforadling.se

Vi tar fram inomhus- och utomhusprodukter av öländsk och jämtländsk kalksten. Kunglig hovleverantör.

STRIXEN AB

Samlarvägen 4
SE-281 43 Hässleholm

Tel: +46 709-99 09 95
info@strixen.se
strixen.se

Natursten är vårt material.

SLITE STENHUGGERI AB

Box 52
SE-624 22 Slite

Tel: +46 498 22 03 49
Fax: +46 498 22 22 50
info@slitesten.se
www.slitesten.se

Allt i gotländsk kalksten. Modern fabrik, duktiga hantverkare. Byggnadssten, trädgårdssten, stenrestaurering.

THORSBERG STENHUGGERI AB

SE-533 94 Hällekis

Tel: +46 510-54 00 56
Fax: +46 510-54 00 67
info@thorsberg.se
www.thorsberg.se

Kinnekullekalksten, marmor och granit. Golv, trappor, köks- och fönsterbänkar, trädgårdsmiljöer, fasader.

STENENTREPRENADER I HESSLEHOLM

Helsingborgsvägen 8
SE-281 49 Hässleholm

Tel: +46 451 457 70
info@stenentreprenader.se
www.stenentreprenader.se

Ledande i Norden på fasad- och golvmontering. Leverantör av natursten från hela världen.

VILL DU OCH DITT FÖRETAG OCKSÅ SYNAS HÄR?

Kontakta Kai Marklin
Tel: +46-(0)70 594 71 95
annons@sten.se

STENKOMPETENS AB

Stora Nygatan 27 B
SE-211 37 Malmö

Tel: +46 40 21 12 30
info@stenkompetens.se

Några timmars beslutstöd bästa investering för arkitekt, konstruktör, beställare.

ZAARSTONE

Arkelstorpsvägen 11
SE-290 62 Vilshult

Tel: +46 454 77 10 20
Fax: +46 454 77 10 30
info@zaarstone.se
www.zaarstone.se

Vi är den kompletta naturstensleverantören som kan leverera allt inom naturstensprodukter.

STENMAGASINET

Fogdevägen 3
SE-183 64 Täby

Tel: +46 8 732 87 00
info@stenmagasinet.com
www.stenmagasinet.se

Allt i svensk och importerad natursten för inne- och utemiljö. Golv – Fönsterbänkar – Bänkskivor – Trädgård – Fasader.

3 x skötselråd för natursten

Sveriges Stenindustriförbund har tagit fram tre nya kortfattade faktablad med skötselråd för sten. Ett handlar om bänkskivor, ett om golv och trappor och ett om hur man tar bort fläckar på natursten. Du hittar faktabladen på *www.sten.se » Stenhandboken » skötselanvisningar*.

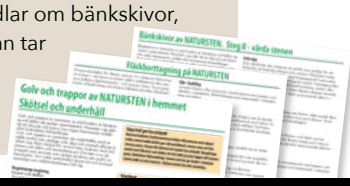

ALLT DU VILL VETA OM NATURSTEN … OCH LITE TILL!

www.sten.se

STENY AB
Din lokala stenhuggare i hela riket

Tel: +46 46 540 18 88 *info@steny.se* ***www.steny.se***

MARMOR & GRANIT AB
Industrigatan 6
SE-291 36 Kristianstad
Tel: +46 44 21 34 40
Fax: +46 44 21 33 08
info@marmorgranit.se
www.marmorgranit.se

Inredning, fasad, trappor, golv, bordsskivor, köks- och fönsterbänkar, trädgårdssten, gravvårdar, montering, restaurering, konsult.

BRÖDERNA AHLGRENS MARMORINREDNINGAR AB
Mariero 1
SE-524 91 Herrljunga
Tel: +46 513 401 72
Fax: +46 513 401 90
info@ahlgrensmarmor.se
www.ahlgrensmarmor.se

Proffs på natursten

NORRSTEN
Sundbrogatan 29
SE-937 31 Burträsk

Tel: +46 914 550 01
Fax: +46 914 108 88
info@norrsten.se
www.norrsten.se

We bring the rock to you

BRÖDERNA BÄCKMANS STENHUGGERI AB
Rådalsvägen 11
SE-653 50 Karlstad
Tel: +46 54 53 40 70
Fax: +46 54 53 45 01
info@backmanssten.se
www.backmanssten.se

Din kompletta stenleverantör med 75 år i branschen. Bänkskivor, gravsten, marksten, konsultation.

SJÖSTRANDS GRANIT & MARMOR
Slånbärsgatan 3
SE-722 23 Västerås
Tel: +46 21 18 56 10
Fax: +46 21 30 56 30
info@sjostrandsgranit.se
www.sjostrandsgranit.se

JN SVENSK STEN
Fiskaregatan 4
SE-386 50 Mörbylånga

Tel: +46 485 65 90 04
info@svensksten.se
www.svensksten.se

STENDESIGN STOCKHOLM AB
Rörvägen 51
SE-136 50 Haninge

Tel: +46 8 663 26 63
info@stendesign.nu
www.stendesign.nu

KUNGÄLVS NATURSTEN AB
Rattgatan 17
SE-442 40 Kungälv

Tel: +46 303 22 66 05
info@knsten.se
www.knsten.se

Vi levererar natursten hem till Dig!

STENHUGGARN i Bergsjö AB
Svanbacken
SE-820 70 Bergsjö
Tel: +46 652 710 88
Fax: +46 652 710 89
info@stenhuggarn.se
www.stenhuggarn.se

Bänkskivor och Inredningssten i granit, marmor och Silestone. Även uppmätning och montering. Gravvårdar – traditionellt eller personligt specialutformat.

LANDERNÄS MARMOR AB
Nöbbelövs Mossaväg 1
SE-226 60 Lund
Tel: +46 46 399 660

info@landernas.se
www.landernas.se

1 000 råskivor i lager, veckoleveranser från Italien. Egen produktion. Uppmätning, tillverkning, leverans och montering av era bänkskivor.

STEN & MARMOR I LINKÖPING AB
Tornbyvägen 3
SE-582 73 Linköping

Tel: +46 13 14 54 34
info@sten-marmor.se
www.sten-marmor.se

Naturmaterial som håller i generationer till köksbänkar, fönsterbänkar, golv och väggplattor. Proffsmontering, säkra leveranstider, skräddarsydda lösningar.

Natursten – vår kompetens

Hos oss möts **hantverkstradition** och **ny teknik**

Vår moderna 6-axliga CNC-utrustning formar avancerade stendetaljer.

Slutbearbetning, behuggning sker manuellt i vårt stenhuggeri eller ute på restaureringsobjekt.

Våra montörer ansvarar för ett gott slutresultat.

Bänkskivor utformas efter kundens önskemål.

Vattensten i diabas. Vårt stenhuggeri har förverkligat konstnärens idé.

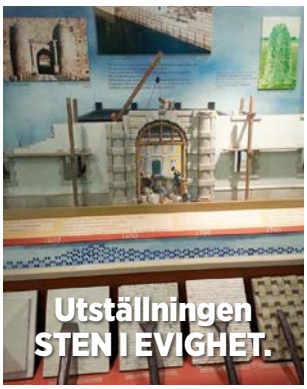

Stenhuggeriets historia i sju välgjorda montrar.

Vi utför

Traditionell handhuggning
Avancerad maskinbearbetning
Montering
Måttagning/skanning
Utbildning
Stora och små jobb

Inom områdena

Restaurering
Fasader/portaler
Gravvårdar
Bänkskivor, inredningar
Väggskivor/plattor, konstverk
Tillgänglighetsanpassning

Vi arbetar i

Granit
Diabas
Marmor, kalksten
Skiffer
Täljsten
Sandsten

MARMOR & GRANIT

marmorgranit.se 044-21 34 40

NATUR
STEN

Utveckling och hantverkskunnande

Året som gick blev ett rekordår för S:t Eriks, trots en världsmarknad med begränsad tillgång på natursten. Ett kvitto på att många delar vår syn på en hållbar stenindustri.

I en värld som förändras allt snabbare står vi stadigt i vår övertygelse att hantverks-tradition och utveckling är framtiden. Det är grunden för vår ambition att bli Nordens mest hållbara naturstensleverantör. Vi strävar efter att leverera natursten som är socialt och miljömässigt hållbar – hela vägen från arbetsvillkoren i svenska och utländska sten-brott, till våra kunder.

Läs mer på **steriks.se/natursten**

S:t Eriks är Sveriges sten- och betongpartner som med stor kompetens och ett brett och djupt sortiment bidrar till att skapa hållbara, funktionella och vackra miljöer. Vi har lokal och rikstäckande närvaro med god lagerhållning av natursten, markbeläggning, murar och trappor, infrastruktur och VA samt tak. **steriks.se**

ANNO 1888

S:T ERIKS

SVERIGES STEN- OCH BETONGPARTNER

POSTTIDNING B
Avsändare:
STEN
Industrigatan 6
SE-291 36 Kristianstad